

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут
«Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук

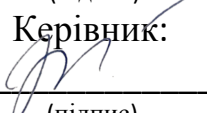
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА
на тему

**ПОРУШЕННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

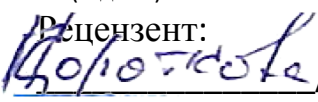
Виконала: здобувачка вищої освіти
4 курсу групи ДМП-КТР21
спеціальності: 032 Історія та археологія
освітньої програми: Краєзнавчо-туристична
робота

 / Анна ШТИРЯ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник:

 / Ольга КАШАБА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент:

 / Дмитро КОРОТКОВ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

Навчально-науковий інститут Українська інженерно-педагогічна академія
Кафедра краєзнавчо-туристичної роботи соціальних і гуманітарних наук
Спеціальність 032 Історія та археологія
Освітньо-професійна програма Краєзнавчо-туристична робота

ЗАТВЕРДЖУЮ
В. о. завідувачки кафедри
краєзнавчо-туристичної
роботи, соціальних і
гуманітарних наук

 Ірина ЩЕРБИНА
(підпис)
«14» квітня 2025 р.

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

здобувачу вищої освіти Анни ШТИРІ

Тема роботи: Порушення Декларації прав людини під час російсько-української війни.

затверджена наказом університету № 4801-5/925 від «11» квітня 2025 р.

2. Термін здачі закінченої роботи «30» травня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи

Мета роботи – аналіз Декларації прав людини і факти її порушення під час російсько-української війни

Об'єкт дослідження – події і явища російсько-української війни, які сприяють порушенню прав людини.

Предмет дослідження – порушення Декларації прав людини під час російсько-української війни.

4. Зміст роботи (перелік питань, які належить розробити):

Вступ

Розділ 1 ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Розділ 2 ПОРУШЕННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Розділ 3 МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

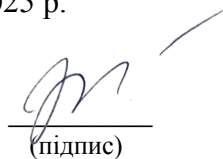
Висновки

Список використаних джерел

Додатки

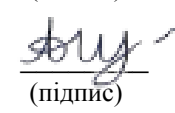
5. Дата видачі завдання «14» квітня 2025 р.

Керівник роботи

(підпис)

Ольга КАШАБА
(ім'я, прізвище)

Завдання прийняв/ла до виконання

(підпис)

Анна ШТИРЯ
(ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдання
1	Вступ	18.04.2025	
2	Розділ 1	26.04.2025	
3	Розділ 2	07.05.2025	
	Розділ 3	19.05.2025	
	Висновки	21.05.2025	
	Додатки	23.05.2025	
	Список використаних джерел	27.05.2025	
	Оформлення випускної роботи та ілюстративного матеріалу	30.05.2025	

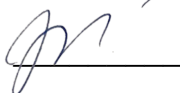
Здобувачка вищої освіти

(підпис)

Анна ШТИРЯ

(ім'я, прізвище)

Керівник

Ольга КАШАБА

АНОТАЦІЯ

Штиря А. О. Порушення Декларації прав людини під час російсько-української війни (бакалаврська робота). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. 77 с. (рукопис).

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена комплексному аналізу порушень прав людини, задекларованих у Загальній декларації прав людини, що відбуваються під час повномасштабної російсько-української війни. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел з 44 найменувань.

Перший розділ присвячений джерелознавчому аналізу Декларації прав людини. У другому розділі розглядаються основні порушення Декларації прав людини під час російсько-української війни. У третьому розділі аналізується механізми захисту та відновлення прав людини в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: права людини, російсько-українська війна, Загальна декларація прав людини, воєнні злочини, діти, депортація, санкції, міжнародні механізми захисту.

ANNOTATION

Shtyria, A. O. Violations of the Universal Declaration of Human Rights during the Russian-Ukrainian War (Bachelor's Thesis). Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 77 p. (Manuscript).

This bachelor's thesis is dedicated to a comprehensive analysis of human rights violations, as declared in the Universal Declaration of Human Rights, occurring during the full-scale Russian-Ukrainian war. The work consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of 44 references.

The first chapter is devoted to a source analysis of the Universal Declaration of Human Rights. The second chapter examines the main violations of the Universal Declaration of Human Rights during the Russian-Ukrainian war. The third chapter analyzes the mechanisms for the protection and restoration of human rights in the context of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: human rights, Russian-Ukrainian war, Universal Declaration of Human Rights, war crimes, children, deportation, sanctions, international protection mechanisms.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. Джерелознавчий аналіз Декларації прав людини...	11
1.1 Історія прийняття та структура Декларації прав людини.....	11
1.2 Основні принципи та положення Декларації прав людини.....	19
1.3. Виклики у реалізації прав людини.....	22
Висновки до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2. ПОРУШЕННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	29
2.1. Порухення права на життя: вбивства цивільного населення, воєнні злочини, руйнування інфраструктури.....	29
2.2 Порухення соціально-економічних прав: гуманітарна катастрофа, руйнування житла, втрата роботи, доступ до медичної допомоги.....	36
2.3 Порухення прав дітей: викрадення, незаконне вивезення до Росії, вплив війни на фізичне та психічне здоров'я.....	40
Висновки до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3: МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	47
3.1 Реакція міжнародної спільноти та механізми захисту прав людини.....	47
3.2. Санкції, міжнародні судові процеси та механізми відповідальності.....	54
3.3. Перспективи відновлення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах.....	63
Висновки до розділу 3.....	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	72

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

АР - Автономна Республіка

ЄС - Європейський союз

ЗДПЛ - Загальна декларація прав людини

ЗСУ - Збройні Сили України

МКС - Міжнародний кримінальний суд

ООН - Організація Об'єднаних Націй

ПАР - Південна Африканська Республіка

ПАРЄ - Парламентська асамблея Ради Європи

РФ – Російська Федерація

СІЗО - Слідчий ізолятор

США - Сполучені Штати Америки

УВКПЛ - Управління Верховного комісара ООН з прав людини

УПО - Універсальний періодичний огляд роль

ФСВП - Федеральна служба виконання покарань Росії

ЮНЕСКО - Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Актуальність теми. У кінці XX – на початку XXI століття забезпечення прав людини стало однією з найважливіших проблем для всього людства, яка має складні внутрішні та зовнішні вияви на державному та міжнародному рівнях.

Цей аспект набуває особливої актуальності в умовах збройних конфліктів. Друга половина XX століття була позначена масштабними військими протистояннями, що стали причиною руйнування життя мільйонів людей по всій земній кулі. Воєнні дії часто супроводжуються тяжкими порушеннями прав людини, які можуть виражатися у вигляді військових злочинів, злочинів проти людяності, геноциду окремого народу або етнічної групи.

У цьому контексті не виключенням стала і Україна, яка починаючи з 2014 року відчуває на собі збройну агресію з боку росії, а з 24 лютого 2022 року перебуває в стані повномасштабної війни. Події в Україні, протягом останнього десятиліття, показали, що право на життя в умовах війни майже беззахисне, а Декларація прав людини, прийнята ООН в 1948 році брутально порушується.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну кардинально трансформувало соціально-політичний ландшафт та повсякденне життя громадян України. Війна спричинила системні та широкомасштабні порушення фундаментальних прав людини, що охоплюють посягання на особисту гідність, застосування тортур, жорстоке поводження, сексуальне насильство, насильницькі зникнення, заподіяння тілесних ушкоджень та загибель цивільного населення. Росія, діючи як держава-агресор та суб'єкт, що здійснює терористичні акти, відповідальна за геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності, про що свідчать задокументовані події в Маріуполі, Ізюмі, Ірпені, Бучі, Бородянці та інших населених пунктах. Постійні обстріли цивільної інфраструктури, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, а також

знищення культурної спадщини, включаючи пам'ятки архітектури та музейні колекції, є невід'ємною частиною воєнної реальності.

Життя на тимчасово окупованих територіях України перетворилося на боротьбу за елементарні права. Тут грубо зневажаються усі без винятку права людини та основоположні свободи. Загроза нависає над правом на життя, свободу та особисту недоторканність. Люди щодня стикаються з ризиком катувань, жорстокого та нелюдського поводження, а також позбавлені права на справедливий судовий розгляд та захист від свавільного арешту і депортації. Окупаційний режим обмежує свободу пересування, придушує політичні права, конфіскує власність, забороняє вільне вираження думок і позбавляє людей соціального захисту.

Повномасштабні воєнні дії стали викликом не тільки для українського суспільства, але і для світової спільноти. Міжнародні організації – Генеральна Асамблея, Комісія з прав людини та Рада з прав людини – намагаються виробити загальні інструменти та механізми протидії порушенням прав людини.

Актуальність цієї теми серед фахівців міжнародного права є беззаперечною. Різні аспекти означеної проблематики досліджувалися у контексті міжнародного права багатьма провідними українськими науковцями. Слід констатувати, що питання забезпечення прав людини було і залишається одним з найгостріших, особливо в умовах воєнного часу.

У той же час вона представляє науковий інтерес і для істориків, адже дозволяє проаналізувати причини і наслідки війни, дослідити як воєнні дії впливали на повсякденне життя звичайних людей, провести порівняльний аналіз різних міжнародно-правових документів, що регулюють гуманітарні питання, познайомитися з рефлексіями учасників подій тощо. Історики прагнуть зберегти пам'ять про трагедію, щоб майбутні покоління могли зробити висновки і не допустити таких злочинів в подальшому. Саме тому тема порушення прав людини під час російсько-української війни є важливою частиною для формування історичної пам'яті.

Метою дослідження є аналіз Декларації прав людини і факти її порушення під час російсько-української війни.

Досягнення мети здійснювалось шляхом вирішення наступних **завдань**:

- Визначити зміст поняття «права людини»;
- Зробити джерелознавчий аналіз основних міжнародних документів, які регулюють права людини під час збройних конфліктів;
- Проаналізувати історію створення, основні положення та принципи Декларації прав людини 1948 р.;
- Дослідити проблему забезпечення прав людини під час російсько-української війни;
- Розглянути механізми, які вироблені світовою та вітчизняною спільнотою по захисту прав людини під час російсько-української війни.

Об'єктом дослідження роботи виступають події і явища російсько-української війни, які сприяють порушенню прав людини.

Предметом дослідження є порушення Декларації прав людини під час російсько-української війни.

Методи дослідження були обрані з урахуванням поставленої мети і завдань дослідження, його об'єкта і предмета. При розкритті проблематики порушення Декларації прав людини під час російсько-української війни автором дипломної роботи використано: історичний, логічний, порівняльний, системно-структурний методи, а також методологічні принципи історизму, всебічності, об'єктивності і науковості.

Джерельною базою дослідження стали Декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1948 році; Женевські конвенції, прийняті 1949; три Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12.08.1949; Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затверджена Наказом Міністерства оборони від 23.03.2017 та інші нормативно-правові акти, прийняті на міжнародному та національному рівнях і покликані забезпечувати захист жертв війни у період збройних конфліктів.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у тому, що автор намагався розглянути досліджувану тему в історичній ретроспективі, і не тільки проаналізувати основні джерела, які регулюють права людини під час збройних конфліктів, але показати вплив російсько-української війни на цю проблему і навести факти порушень не тільки норм міжнародного гуманітарного права, але і визначити історичне значення цих явищ і подій.

Практичне значення роботи полягає в тому, що вона може бути використана у ході наукових досліджень з воєнної історії України, історії міжнародних збройних конфліктів, аналізі порушення прав людини під час воєн. Накопичені факти, теоретичні обґрунтування й висновки дослідження можуть використовуватися у навчально-виховній роботі. Зібраний джерельний, фактологічний матеріал, запропоновані науково-теоретичні узагальнення можуть слугувати основою для подальшого, поглибленого вивчення.

Структура роботи складається з трьох розділів. Перший присвячений джерелознавчому аналізу Декларації прав людини. У другому розділі розглядаються основні порушення Декларації прав людини під час російсько-української війни. У третьому розділі аналізується механізми захисту та відновлення прав людини в умовах російсько-української війни. Завершується робота висновками, списком використаних джерел та додатками.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1 Історія прийняття та структура Декларації прав людини

Загальна декларація прав людини – це декларація, що була прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року. Цей документ став першою глобальною спробою визначити основні права та свободи, які належать кожній людині незалежно від її походження, національності, статі, мови, релігії чи будь-якої іншої ознаки.

Загальна Декларація прав людини є одним з найважливіших документів в історії людства. Вона стала результатом боротьби за права і свободи людини, а також відповіддю на жахливі наслідки Другої світової війни. Друга світова війна принесла страшні страждання мільйонам людей. Вперше в історії Декларація сформулювала загальні принципи, які визначають основні права та свободи кожної людини, незалежно від її раси, статі, національності, релігії чи інших ознак.

Ідея прав людини та розширення рівності має прямий зв'язок із християнством. Вчення про свободу волі та створення людини "за образом і подобою Бога" є джерелом індивідуальної гідності. Хоча рівність не поширюється на всі соціальні сфери, рівність перед Богом вже надає спільний критерій, який нівелює деякі відмінності між людьми. Однак, варто пам'ятати, що початково поняття "людини" виключало іновірців, а часто і прихильників інших християнських течій [28, с. 22]. Епоха Відродження, з її антропоцентризмом, відіграла ключову роль у подальшому розвитку ідеї прав. Саме тоді було закладено міцний фундамент для багатьох ліберальних

концепцій. Гуманістичні ж погляди, що стали панівними в цей період, дали потужний поштовх до усвідомлення цінності людини як самоцілі [28, с. 22].

Новий час, особливо Просвітництво, ознаменувався розквітом ідеї природності - ключової для прав людини. Вона була осмислена у працях Дж. Локка, Т. Гоббса, Ж.-Ж. Руссо як елемент природного стану, хоча й з різними інтерпретаціями [28, с. 22].

Незалежно від того, чи розглядали вони такий стан як золотий вік людства та взірць всезагальної згоди, чи як війну всіх проти всіх, ці ідеї сприяли кристалізації уявлень. Зокрема, вони підкреслили, що закон, який суперечить природному праву, є нічим іншим, як свавіллям. Було усвідомлено, що люди здатні досягати домовленостей та йти на компроміси щодо своїх основних прав та обов'язків, а суспільство може базуватися на договірних засадах, що враховують ці фундаментальні інтереси. У кінцевому підсумку, все це стало потужним поштовхом до розвитку та утвердження справедливості та верховенства права.

Кінець XVIII століття став переломним моментом для прав людини, адже саме тоді вони були офіційно зафіксовані у ключових історичних актах. Це включає Декларацію прав людини і громадянина, прийняту у 1789 році, та Декларацію незалежності Сполучених Штатів від 1776 року, які змінили уявлення про роль індивіда в суспільстві [28, с. 22-23].

Ці історичні акти не лише безпосередньо вплинули на становлення концепції прав людини та формування подальших стандартів, але й уперше чітко зафіксували невід'ємний і невідчужуваний характер цих прав. Поступово, на їх основі, почали вимальовуватися контури як загального розуміння, так і суті окремих прав, а також визначалася роль держави та світової спільноти у їх забезпеченні та захисті [28, с. 22-23].

Сучасна концепція прав людини сформувалася у післявоєнний період, коли світ, переживши жахіття Другої світової, усвідомив необхідність захисту основоположних свобод кожної людини. Важливим кроком у цьому процесі

стало прийняття Загальної декларації прав людини Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року.

У першій статті цього документа йдеться про те, що кожна людина від народження має однакові права та гідність [1, с. 93].

Декларація починається з вступної частини, де описуються загальні принципи, які пояснюють, навіщо вона була створена. Перші дві статті закріплюють базові ідеї – рівність, свободу, повагу до людської гідності та єдність [1, с. 93].

Сам текст Декларації можна умовно поділити на чотири частини:

1. Перша частина (ст. 3–11) – визначає особисті права, такі як право на життя та заборона будь-яких форм рабства [1, с. 93].
2. Друга частина (ст. 12–17) – стосується прав людини у суспільстві, включаючи захист приватного життя та право на громадянство [1, с. 93].
3. Третя частина (ст. 18–21) – охоплює духовні та політичні свободи, зокрема свободу віросповідання, думки та право брати участь у державних справах [1, с. 93].
4. Четверта частина (ст. 22–27) – закріплює соціальні, економічні та культурні права, такі як право на працю, освіту та соціальний захист [1, с. 93].

Останні три статті вказують на те, що кожна людина має не лише права, а й обов'язки перед суспільством. Вони також підкреслюють, що ніхто не може використовувати свої права для дій, які суперечать цілям ООН [1, с. 93].

Прийняття Загальної декларації прав людини відбулося за підтримки 40 держав, проте вісім країн вирішили утриматися від голосування. Серед них були Білоруська РСР, Чехословаччина, Польща, Українська РСР, Радянський Союз, Югославія, Південна Африка та Саудівська Аравія.

Разом із двома значущими міжнародними угодами - Пактом про громадянські та політичні права та Пактом про економічні, соціальні і культурні права, ухваленими ООН у 1966 році, цей документ став основою для створення Міжнародного білля про права людини [1, с. 93].

Декларація стала першим у світі документом, який чітко визначив перелік прав, що мають належати кожній людині без винятку. Хоча вона мала рекомендаційний характер, її 30 статей стали основою для подальшого розвитку міжнародного права, національних конституцій та законодавств. Цей документ був перекладений рекордну кількість разів – 375 мовами та діалектами.

Наша країна офіційно підтвердила свою згоду з цими пактами у 1973 році, як і більшість інших держав світу [1, с. 93]. Це означало, що українські закони мали бути приведені у відповідність з міжнародними стандартами. Важливо, що міжнародні угоди отримали пріоритет над внутрішнім законодавством. Це дало можливість громадянам, чиї права були порушені, звертатися до Комітету ООН з прав людини після того, як усі національні способи захисту виявилися неефективними.

Щороку 10 грудня весь світ відзначає День прав людини. Кожен ювілей цієї дати супроводжується спеціальними заходами, спрямованими на поширення знань про людські права.

У системі забезпечення прав людини особливе місце займає Універсальний періодичний огляд – унікальний інструмент ООН для оцінки ситуації з правами людини у всіх країнах світу. Цей механізм, створений у 2006 році, вимагає від кожної з 193 держав-членів ООН регулярно звітувати про стан дотримання прав людини на своїй території [1, с. 93].

Суть УПО полягає у взаємній оцінці країн – саме держави перевіряють одна одну, що створює атмосферу співпраці, а не конфронтації. Таке ставлення закріплено в Резолюції ГА ООН 60/251, яка підкреслює, що УПО має бути інструментом діалогу, а не формальним звітом [1, с. 93].

Кожна країна проходить оцінку раз на чотири роки. Щороку проводиться три сесії, де розглядаються близько 48 держав. Процес УПО не обмежується лише цими офіційними заходами – він передбачає постійний моніторинг ситуації з правами людини між сесіями.

Під час огляду аналізуються:

1. Виконання зобов'язань за Статутом ООН
2. Дотримання принципів Загальної декларації прав людини
3. Реалізація ратифікованих міжнародних угод
4. Виконання добровільних зобов'язань
5. Дотримання норм міжнародного гуманітарного права

Універсальний періодичний огляд став потужним інструментом для просування стандартів прав людини у всьому світі, поєднуючи у собі як офіційні механізми, так і можливості для громадянської участі.

Механізм Універсального періодичного огляду передбачає комплексний підхід до оцінки ситуації з правами людини. Особливістю цього процесу є залучення різних учасників - від урядових структур до громадських активістів. Так, у процесі беруть участь не лише офіційні представники держав, а й міжнародні організації, національні правозахисні установи, а також експерти з академічних кіл та неурядових організацій.

Для об'єктивної оцінки використовується три типи документів. Перший - це офіційний звіт держави, який готується з урахуванням думки різних верств населення. У ньому вказуються основні пріоритети країни у сфері прав людини, плани щодо вдосконалення законодавства, а також потреби у міжнародній підтримці. При повторних оглядах обов'язково надається інформація про виконання раніше отриманих рекомендацій.

Другий важливий документ – це зведений звіт ООН, який узагальнює інформацію з різних джерел, включаючи спеціалізовані комітети та експертні групи [1, с. 94].

Третій тип документів – це звіти від громадських організацій, які відображають незалежну думку про стан справ у країні [1, с. 94].

Процес оцінювання організований таким чином, щоб забезпечити максимальну об'єктивність. Для кожної країни створюється спеціальна група експертів – так звана "трійка", до складу якої входять представники трьох випадково обраних держав. Ці фахівці можуть бути як дипломатами, так і

незалежними експертами у сфері прав людини. Така система дозволяє уникнути упередженості та забезпечити всебічний аналіз ситуації.

Процес Універсального періодичного огляду складається з трьох ключових етапів, які забезпечують всебічну оцінку ситуації з правами людини. На першому етапі відбувається засідання робочої групи, де детально обговорюється стан справ у країні, яка проходить оцінку. Це нагадує відкриту дискусію, де представники держави мають змогу презентувати свої досягнення та виклики у сфері захисту прав людини.

Другий етап передбачає підготовку підсумкового звіту, який узагальнює всі обговорення та висновки. Цей документ містить не просто сухі факти, а й конкретні рекомендації щодо покращення ситуації. На завершальному етапі цей звіт затверджується Радою ООН з прав людини, що надає йому офіційний статус.

Особливо цікавим є формат засідань. Представники країни, яка проходить огляд, мають змогу не лише презентувати свій національний звіт, а й відповісти на запитання міжнародної спільноти. Після офіційної презентації починається жива дискусія, де кожен учасник - чи то член робочої групи, чи то спостерігач - може висловити свою думку чи запропонувати рекомендації. Важливо, що для кожної країни виділяється чіткий проміжок часу, що забезпечує рівні умови для всіх учасників процесу.

Україна має досвід участі в цьому механізмі. Наша держава була серед перших, хто пройшов цю процедуру ще у 2008 році, а через чотири роки, у 2012-му, знову демонструвала свій прогрес у цій сфері [1, с. 94].

Такий механізм є важливим інструментом не лише для демонстрації досягнень, а й для виявлення проблемних моментів, які потребують уваги як на національному, так і на міжнародному рівні. Він дозволяє не просто фіксувати недоліки, а й знаходити шляхи їх подолання через міжнародну співпрацю та обмін досвідом.

Пропонується зосередитися на таких ключових кроках для посилення дотримання Україною міжнародних зобов'язань:

1. Ратифікувати статут Міжнародного кримінального суду та привести національне законодавство у відповідність до його положень.
2. Підписати та ратифікувати Міжнародну конвенцію ООН про захист усіх осіб від насильницьких зникнень.
3. Забезпечити практичне застосування Декларації ООН про правозахисників, припинити будь-які форми переслідування правозахисників та громадських активістів. Активізувати співпрацю між органами влади та правозахисними організаціями шляхом регулярних консультацій, створення консультативних органів, а також залучення громадськості до обговорення законопроектів у сфері прав людини.
4. Створити ефективний національний механізм для реалізації рекомендацій, отриманих від органів ООН та інших міжнародних організацій. Це передбачає переклад рекомендацій українською мовою, їх розповсюдження серед відповідних органів влади та розробку конкретних планів дій для їх виконання, які мають бути затверджені центральними органами виконавчої влади.
5. Поширити дію законодавства, що дозволяє перегляд судових рішень на підставі рішень міжнародних судових інституцій, на рішення або висновки будь-яких міжнародних органів, які уповноважені розглядати індивідуальні скарги або повідомлення, і чію компетенцію Україна визнала.
6. Необхідно розширити строки для оскарження судових рішень. Щодо кримінальних вироків, слід негайно скасувати всі тимчасові рамки для їх перегляду. Це принциповий крок для забезпечення справедливості та уникнення невинуватених вироків у кримінальному судочинстві.
7. Пропонується суттєво спростити механізм ініціювання перегляду судових рішень, які набули законної сили, у випадках, коли їх перегляд вимагають рішення міжнародних судових установ. Це передбачає виключення всіх зайвих бюрократичних процедур, що перешкоджають швидкому та якісному перегляду справ.

У 2012 році під час Універсального періодичного огляду щодо України було висвітлено чимало проблемних моментів. Зараз частина з цих питань вже вирішена, щодо інших спостерігається певний прогрес, але є й такі, які досі залишаються невирішеними. На жаль, через події 2013-2015 років з'явилися нові серйозні виклики у сфері захисту прав людини в нашій країні.

Серед них – необхідність належного розслідування злочинів проти учасників мирних протестів під час Революції Гідності, як у Києві, так і в інших регіонах. Також гостро стоїть питання терористичних актів, диверсій, проблеми з облаштуванням переселенців з Донбасу, Криму та Севастополя. Особливо складно забезпечувати права людей під час проведення Антитерористичної операції.

Наступний УПО, ймовірно, також згадає про конфлікт на Донбасі. Сподіваємось, що до того часу вдасться знайти мирне рішення, і Україна зможе гарантувати захист прав усіх громадян у межах своїх міжнародно визнаних кордонів [1, с. 96].

Загальна декларація прав людини ООН – це фундаментальний документ, який став основою не лише міжнародного права, а й національного законодавства України. Її принципи чітко відображені у другому розділі нашої Конституції.

Прийняття Декларації прав людини стало історичним моментом, який заклав усі основи для розвитку міжнародного права прав людини. Вона надихнула на створення численних конвенцій, пактів і національних законодавств, спрямованих на забезпечення свободи, справедливості та гідності для всіх людей.

Саме завдяки Декларації концепція прав людини перетворилася з філософської ідеї на універсальний правовий стандарт, який має бути застосований до кожної людини, незалежно від її походження, статусу чи місця проживання. Вона сприяла формуванню глобального усвідомлення того, що права людини є невід'ємними та невідчужуваними, і їх захист є

відповідальністю не лише окремих держав, а й всього міжнародного співтовариства.

Декларація продовжує слугувати моральним та правовим орієнтиром, нагадуючи про необхідність постійної боротьби за дотримання цих прав у будь-яких обставинах, особливо в умовах конфліктів та криз. Її дух відображається у безлічі правозахисних ініціатив та продовжує надихати на побудову більш справедливого та гуманного світу.

1.2 Основні принципи та положення Декларації прав людини

Сьогодні права людини здебільшого трактуються як невід'ємні атрибути кожної особистості саме через факт її людського буття. Незважаючи на те, що концепція прав людини часто сприймається як ідеал, до якого слід прагнути, або навіть як щось фантастичне за своєю природою, її справжня сутність полягає в іншому. Права людини встановлюють той критично важливий мінімум, який є абсолютно необхідним для забезпечення "людського" існування. Це базовий набір умов, без яких гідне життя та розвиток особистості неможливі [38, с.11].

Громадянські та політичні права є основою будь-якого демократичного суспільства. Вони гарантують, що всі люди мають рівне право на життя, свободу та безпеку, а також на справедливий суд.

Центральною ідеєю ЗДПЛ є визнання невід'ємної гідності та рівних прав кожної людини, незалежно від будь-яких ознак, таких як раса, гендер, мова, релігія, національність чи соціальне походження. Структура Декларації складається з преамбули та тридцяти статей, кожна з яких визначає конкретні права та свободи, що належать кожній особі.

Першим фундаментальним принципом є універсальність прав людини. Стаття 1 проголошує, що всі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності та правах. Це означає, що жодна держава чи інституція не може свавільно обмежувати ці права, а будь-які обмеження повинні мати чітку

правову основу. Цей принцип є основою концепції міжнародного захисту прав людини та засуджує будь-які форми дискримінації [38, с.11].

Важливим положенням є також невід'ємність та взаємозалежність прав людини. Декларація розглядає громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права як єдине ціле. Наприклад, право на життя (ст. 3), свободу думки і слова (ст. 19), право на освіту (ст. 26) та соціальне забезпечення (ст. 22) є взаємопов'язаними та не можуть бути реалізовані ізольовано.

Принцип рівності та недискримінації займає особливе місце в Декларації. Стаття 2 підкреслює, що кожна людина має право на всі права та свободи, проголошені в Декларації, без будь-якої дискримінації. Це положення має вирішальне значення для захисту прав меншин, мігрантів, жінок, людей з інвалідністю та інших вразливих груп.

Повага до людської гідності є ще одним фундаментальним принципом. Статті 4 та 5 категорично забороняють рабство, катування та інші форми нелюдського або принизливого поведіння. Ці положення стали основою для формування норм міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій, які регулюють поведінку з військовополоненими, пораненими та цивільними особами під час збройних конфліктів.

Декларація також гарантує право на справедливий судовий розгляд (ст. 6–11), включаючи право на визнання правосуб'єктності, захист від свавільного арешту, справедливий та публічний судовий процес, а також презумпцію невинуватості. Ці принципи є основою міжнародного кримінального права та діяльності.

Держави несуть головну відповідальність за захист та забезпечення прав людини. Вони повинні не лише утримуватися від порушень прав людини, але й вживати активних заходів для їх реалізації.

До основних прав людини відносяться такі права, початково закріплені у ЗДПЛ:

- Право на життя, на свободу і на особисту недоторканність (ст. 3);

- Свобода від катувань чи жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 5);
- Право на рівний захист від якої б то не було дискримінації (ст. 7);
- Право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами в разі порушення основних прав людини, наданих їй конституцією або законом (ст. 8);
- Свобода від довільного арешту, затримання або вигнання (ст. 9);
- Право на справедливий судовий розгляд (ст. 10);
- Право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання в межах кожної держави (ст. 13);
- Право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком (ст. 14);
- Право на свободу думки, совісті і релігії (ст. 18); – право на соціальне забезпечення (ст. 22);
- Право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття (ст. 23);
- Право на освіту, спрямовану на повний розвиток людської особистості і на збільшення поваги до прав людини і основних її свобод (ст. 26);
- Право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені (ст. 28) [38, с.11].

Преамбула Загальної декларації прав людини виражає переконання народів ООН у важливості основних прав людини, гідності, цінності кожної особи та рівності між чоловіками та жінками, а також їхнє прагнення до соціального прогресу та поліпшення життя.

Головна мета Декларації – спонукати всі народи та держави до активної роботи з поширення поваги до цих прав і свобод. Це має здійснюватися через освіту та впровадження прогресивних заходів на національному та міжнародному рівнях, щоб забезпечити їхнє загальне визнання та реалізацію як серед громадян держав-членів ООН, так і на територіях, що перебувають під

їхньою юрисдикцією. В результаті, Загальна декларація прав людини є основою для поваги та неухильного дотримання прав і свобод людини.

У контексті імплементації положень Загальної декларації прав людини ООН, Універсальний періодичний огляд відіграє суттєву роль. УПО є найбільшим глобальним механізмом моніторингу дотримання прав людини, в рамках якого кожна держава-член ООН зобов'язана надавати звіт про стан дотримання прав і свобод людини та підлягає оцінці з боку інших держав-членів. Цей механізм, створений Радою ООН з прав людини відповідно до Резолюції № 60/251 Генеральної асамблеї ООН, спрямований на покращення ситуації з правами людини у всіх 193 країнах-членах ООН шляхом інтерактивного діалогу, співпраці та обміну найкращими практиками.

Основними цілями УПО є: поліпшення ситуації з правами людини на місцях, виконання державами своїх зобов'язань у цій сфері, зміцнення потенціалу держав та надання технічної допомоги, а також підтримка співробітництва у сфері захисту прав людини. Процедура Універсального періодичного огляду передбачає, що кожна країна-член ООН представляє звіт про стан дотримання прав людини на своїй території.

У звіті описуються прийняті закони та політики, а також існуючі проблеми, які потребують вирішення. Після представлення звіту відбувається інтерактивний діалог між урядом країни, що проходить огляд, та членами Робочої групи УПО, а також країнами-спостерігачами (іншими членами ООН). В ході цього діалогу уряду ставлять запитання та надають рекомендації щодо покращення ситуації з правами людини.

Країни-члени Робочої групи мають право на трихвилинний виступ, а країни-спостерігачі – на двоххвилинний. УПО є важливим інструментом для виявлення та привернення уваги до недоліків у захисті прав людини в Україні.

Забезпечення, захист і реалізація прав і свобод людини, згідно з Загальною декларацією прав людини ООН, є фундаментом для мирного розвитку людства та гармонійного співіснування різних ідеологій, релігій і

світоглядів у всьому світі. Це сприяє розбудові громадянського суспільства, утвердженню верховенства права та становленню демократичних і правових держав.

Загальна декларація прав людини, яку часто називають Хартією прав людини, була перекладена на безліч мов і є надзвичайно впливовим документом.

Принципи Декларації постійно розвиваються в міжнародних угодах. Її норми настільки широко визнані, що стали частиною конституцій багатьох країн (понад 150) і перетворилися на загальновизнані міжнародні стандарти прав людини, яких повинні дотримуватися всі держави.

1.3. Виклики у реалізації прав людини

Реалізація прав людини зіштовхується з купою перешкод, оскільки практичне здійснення законів, що гарантують ці права, часто порушується через корупційні практики, які підривають довіру до усіх державних установ.

Міжнародні організації постійно стежать за ситуацією в світі, багато країн ігнорують їхні поради тому, що для них власні інтереси часто важливіші, ніж обіцянки перед іншими державами. Хоча Конституції демократичних країн проголошують рівність для всіх громадян, дискримінація за такими ознаками, як стать, раса чи релігія залишається актуальним явищем тому, що ці стереотипи глибоко вкоренились у суспільстві кожної країни. Незважаючи на те, що правозахисні групи активно фіксують порушення прав людини, їхні доповіді не призводять до реальних змін тому, що політична система не демонструє достатньої волі до їх реалізації.

Навіть із наявністю ефективних механізмів для захисту в правовій системі, доступ до правосуддя для багатьох людей ускладнюється бюрократією та високими судовими витратами, роблячи його недоступним для усіх незахищених верств населення, адже для деяких людей це коштує забагато. Незважаючи на те, що глобалізація сприяє поширенню стандартів прав людини, культурні та релігійні традиції окремих країн іноді визнаються як підстави для

їх порушень. Навіть у розвинених демократіях, де свободи формально гарантовані, системні проблеми, такі як расова нерівність чи гендерна несправедливість, доводять, що проголошені принципи не завжди відповідають реальному стану речей.

Права людини та права народів – це фундаментальні принципи, які визначають якість життя, гарантуючи свободу, справедливість та самодостатність. Вони слугують правовою основою для реалізації індивідуальної свободи.

Сьогодні питання прав і свобод людини посідає центральне місце як у внутрішній, так і в зовнішній політиці всіх країн світу. Фактично, саме рівень забезпечення та практичної реалізації цих прав слугує головним критерієм для оцінки демократичного розвитку будь-якої держави та суспільства загалом.

Кожна людина володіє широким спектром прав та свобод: від громадянських (особистих) і політичних до економічних, соціальних, екологічних та культурних. Усі вони мають бути загальними та рівними для кожного, адже без їхнього дотримання неможливе повноцінне існування та розвиток людини в суспільстві. Ці права часто називають конституційними, оскільки вони зазвичай закріплені в основних законах держав. Важливо розуміти, що перелік цих фундаментальних прав не є незмінним; він може відрізнятися в різних конституціях та міжнародних документах. Однак існує чітко визначений перелік основних прав людини, який знайшов своє відображення у Загальній декларації прав людини, яка була ухвалена ООН 10 грудня 1948 року. Створення єдиної міжнародної системи захисту прав людини стало одним із найважливіших завдань Організації Об'єднаних Націй, заснованої після Другої світової війни [27, с. 2].

Останнє десятиліття позначене низкою жорстоких військових конфліктів, що забрали мільйони життів мирних громадян. Ці збройні протистояння супроводжуються кричущими порушеннями міжнародного гуманітарного права та міжнародного захисту прав людини. На превеликий жаль, переважна більшість цих порушень яскраво виявляється у війні, розв'язаній Російською

Федерацією проти України 24 лютого 2022 року. Незважаючи на численні міжнародні договори, укладені протягом багатьох років задля захисту людей як у мирний час, так і під час збройних конфліктів, сьогоднішні реалії демонструють їхню неспроможність адекватно захистити цивільне населення та військовослужбовців на війні, а також ефективно протистояти тиранії авторитарних режимів [5, с. 133].

Збройний конфлікт, розпочатий та підтримуваний РФ на сході України навесні 2014 року, призвів до фактичного знищення конституційного ладу в регіоні. За даними доповіді Управління Верховного комісара ООН з прав людини, найбільше постраждало цивільне населення України, яке зіткнулося з масовими порушеннями прав людини, втратою безпеки та повним занепадом верховенства права [5, с. 133].

Самопроголошені «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка» фактично унеможливають дотримання прав людини для приблизно 2,7 мільйона українських громадян, які проживають на підконтрольних їм територіях. Ці утворення свавільно запровадили власну нормативно-правову базу та створили мережу незаконних місць позбавлення волі, де затриманих катують та жорстоко поводяться. При цьому, вони відмовляють міжнародним інспекторам у безперешкодному доступі до цих місць і забороняють діяльність правозахисних та волонтерських організацій.

За висновками міжнародних експертів, на непідконтрольних територіях України систематично порушуються конституційні права та свободи українських громадян, які водночас є основоположними згідно з міжнародним правом. Серед них виділяються такі порушення:

- Громадяни стикаються зі значними обмеженнями, що включають дію так званого "Тимчасового порядку перетину лінії зіткнення". Це призводить до величезних черг на пунктах в'їзду-виїзду, які можуть сягати до 30 годин очікування, а також мінометних обстрілів транспортних коридорів, що спричиняють людські жертви;

- Якщо до 2014 року на Донбасі функціонувало близько 1,5 тисячі релігійних організацій, то наразі, внаслідок морального та фізичного тиску з боку воєнізованих груп, фактично припинили свою діяльність осередки УПЦ-КП, греко-католицьких, мусульманських, єврейських, Свідків Єгови та інших релігійних спільнот;

- На територіях "ДНР" та "ЛНР" неможливе проведення відкритих і вільних зібрань. Заборонено будь-які альтернативні погляди, а протести чи зібрання проти політики озброєних груп караються;

- Українське населення на непідконтрольних територіях фактично позбавлене державних соціально-економічних гарантій. Громадяни не мають належного доступу до соціальної допомоги, банківських рахунків та реєстрації актів цивільного стану. Також вони позбавлені права голосувати на місцевих виборах;

- Спостерігається відсутність комплексного механізму компенсацій майнових втрат, неналежний захист приватної власності, а також мародерство та подальше руйнування майна населення у зоні конфлікту;

- Ліки здебільшого недоступні або надто дорогі. Доступ до спеціалізованої медичної допомоги залишається вкрай обмеженим і переважно забезпечується виключно гуманітарною допомогою [4, с. 2-3].

Через припинення діяльності українських державних органів (зокрема правоохоронних), присутність незаконних збройних формувань та військових частин РФ, а також втрату контролю над значною ділянкою кордону з Росією в окремих районах Донецької та Луганської областей, Україна не може повною мірою гарантувати дотримання прав людини на цих територіях.

Російсько-українська війна стала трагічним прикладом того, як збройний конфлікт руйнує життя людей та призводить до масових порушень фундаментальних прав людини. Вона підриває саму основу міжнародного правопорядку, заснованого на повазі до суверенітету та територіальної цілісності держав. Ця війна демонструє крихкість миру та необхідність постійної боротьби за захист людської гідності та прав кожної людини.

Масштабні обстріли цивільної інфраструктури, житлових будинків, вбивства цивільних осіб, воєнні злочини, вчинені російськими військовими та підтримуваними ними бойовиками, є прямим порушенням найфундаментальнішого права – права на життя. Постійна загроза обстрілів, мінування територій, руйнування інфраструктури створюють небезпечні умови для життя мільйонів людей.

Право на життя є невід'ємним і фундаментальним правом кожної людини. Воно закріплене в численних міжнародних документах та є основою для всіх інших прав і свобод. Проте, збройні конфлікти, стають жахливим випробуванням для цього права, призводячи до масових вбивств, каліцтв та створення небезпечних умов для існування мільйонів людей.

Захист права на життя в умовах війни вимагає негайного припинення бойових дій, забезпечення безпеки цивільного населення, розслідування воєнних злочинів та притягнення винних до відповідальності. Міжнародна спільнота повинна об'єднати зусилля для відновлення миру та справедливості в Україні, де кожне людське життя буде захищене та цінне.

Висновки до розділу 1

Прийняття Декларації прав людини стало історичним моментом, який заклав усі основи для розвитку міжнародного права прав людини. Вона надихнула на створення численних конвенцій, пактів і національних законодавств, спрямованих на забезпечення свободи, справедливості та гідності для всіх людей.

Варто зазначити, що з прийняттям Загальної декларації прав людини міжнародне право вступило в нову фазу, де в центрі уваги опинилася людина та її невід'ємні права.

Усі права людини тісно пов'язані між собою. Неможливо повноцінно реалізувати одне право, ігноруючи інше. Наприклад, право на свободу слова неможливе без права на освіту. В основі прав людини лежить визнання

внутрішньої цінності та гідності людини. Кожна людина заслуговує на повагу та рівне ставлення, незалежно від її походження та статусу. Не можна обмежувати права людини на основі таких ознак, як раса, стать, національність чи релігія.

Права людини є необхідними для того, щоб кожна людина могла жити повноцінним життям, вільно розвиватися і бути захищеною від несправедливості. Вони є фундаментом гуманного та справедливого світу та спільними цінностями, які об'єднують людство та слугують основою для міжнародного співробітництва у сфері захисту прав людини. Коли права людини поважаються та захищаються, це сприяє соціальній гармонії, стабільності та миру. Почуття справедливості та рівності зменшує ймовірність конфліктів та насильства.

Зараз сучасний стан реалізації прав людини в Україні свідчить про наявність значної кількості проблем, що перешкоджають їх ефективному забезпеченню. Захист прав – це не разова подія, а безперервний обов'язок, що вимагає постійного відстоювання, просування та пристосування до нових загроз, особливо в періоди конфліктів і політичних потрясінь.

РОЗДІЛ 2.

ПОРУШЕННЯ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

2.1. Порухення права на життя: вбивства цивільного населення, воєнні злочини, руйнування інфраструктури.

Право на життя, гідність та недоторканність є фундаментальним для кожного. Однак, в умовах збройного конфлікту, життя та здоров'я можуть бути поставлені під загрозу. Незважаючи на громадянство, походження чи статус, чи то українці, іноземці, іммігранти, біженці, внутрішньо переміщені особи, представники меншин або корінних громад, основа безпеки людини полягає в повазі до її індивідуальних прав та цінностей.

У часи війни найважливішим правом людини є право на життя, яке на практиці залишається беззахисним. Вбивства, напади, викрадення людей з окупованих територій, примусове переселення, тортури та жорстоке поводження, згвалтування та інші види насильства безпосередньо порушують

право на життя та право на гідність та цілісність людей. Водночас порушуються й права людини на медичну допомогу, оскільки відсутність доступу до необхідної медичної допомоги та ліків становить реальну загрозу для здоров'я. Порушенням прав людини може бути визначено пошкодження чи знищення власності, а також позбавлення житла через військові дії або неможливість покинути окуповані райони.

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне збройне вторгнення в Україну, задіявши сухопутні, військово-повітряні та військово-морські сили. Російські окупаційні війська перетнули кордони України у десяти областях: Чернігівській, Київській, Житомирській, Сумській, Харківській, Донецькій, Запорізькій, Луганській, Миколаївській та Херсонській. Крім того, вся територія України зазнала ракетних ударів.

Переважає більшість бойових дій розгортається у густонаселених місцевостях або поблизу них, охоплюючи такі великі міста, як Харків, Суми, Одеса, Дніпро, Чернігів, Донецьк, Миколаїв і Херсон. Застосування зброї з широкою зоною ураження, зокрема обстрілів важкою артилерією, реактивними системами залпового вогню, авіаударів та ракетних пусків поблизу населених пунктів, що здебільшого мають невибірковий характер, призводить до масових жертв серед мирного населення. Це також спричиняє безпрецедентний рівень пошкоджень та знищення цивільних об'єктів, значно перевищуючи показники попередніх періодів бойових дій у зоні ООС/АТО з 2014 року. Крім того, бойові дії призвели до масштабного забруднення територій України десятками тисяч вибухонебезпечних залишків війни, включаючи міни та нездетоновані ракети [23, с. 531].

Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну російські війська системно руйнують житлову та комунальну інфраструктуру українських населених пунктів. Ці руйнування спричинені як прямими бойовими діями, так і цілеспрямованими обстрілами критичної інфраструктури та об'єктів життєзабезпечення, що є актом терору проти мирного населення. Деякі міста внаслідок обстрілів та інтенсивних боїв зруйновані на понад 80%.

За попередніми оцінками, сума збитків від пошкодженої інфраструктури сягнула мінімум 110 мільярдів доларів. Крім житлового фонду, що постраждав на понад 50 мільйонів квадратних метрів, значних пошкоджень або повного руйнування зазнали заклади освіти, охорони здоров'я, підприємства ЖКГ, адміністративні будівлі, мости та транспортні споруди [24, с. 48].

Руйнування інфраструктури, включаючи будівлі, дороги, комунікації та підприємства, порушує економічну діяльність і призводить до довгострокового економічного спаду. Дуже страждає транспортна інфраструктура, яка виступає основою для функціонування міських систем. Зусилля з реконструкції є доволі вартісними і дорогими та можуть спричинити напруження і без того обмежених ресурсів, ще більше загострюючи економічні проблеми.

Фізичне знищення, спричинене насильством, змінює просторову структуру міських територій. Пам'ятки, історичні місця та околиці непоправно пошкоджуються або знищуються, що призводить до втрати автентичного характеру та ідентичності міста. Просторові зміни також впливають на міське планування та розвиток, що призводить до змін у моделей землекористування та морфології міст [8, с. 86-87].

Руйнування міських просторів часто призводить до естетичних втрат, оскільки архітектурна спадщина та культурно-історичні пам'ятки пошкоджуються або руйнуються назавжди. Візуальний вплив насильства на міський ландшафт може бути глибоким, змінюючи горизонт і стираючи сліди історії та культурної самобутності міста, ідентичності міських просторів. Естетичні втрати сприяють відчуттю дезорієнтації та роз'єднаності як у місцевих мешканців, так і у туристів або відвідувачів [8, с. 86-87].

Військово-політичне насильство в містах завдає значних соціальних втрат громадам. Переміщення населення, загибель людей і руйнування соціальних мереж і інститутів – усе це сприяє соціальній фрагментації та потрясінням. Як на рівні окремого індивідуума, так і на рівні громади постійно і масово відчувається підвищений рівень психологічних травм, постійного страху та

тривоги й напруги, що ще більше підриває соціальну згуртованість і стійкість міських громад [8, с. 86-87].

Агресія Росії проти України спричинила страшні наслідки для багатьох українських населених пунктів. Важко назвати точну кількість населених пунктів, які були повністю знищені.

Одним із найбільш трагічних прикладів є Маріуполь. Це велике промислове місто пережило тривалу облогу та безперервні бомбардування російською армією. Значна частина житлового фонду, промислових об'єктів та цивільної інфраструктури була повністю зруйнована, а кількість загиблих цивільних осіб сягає десятків тисяч.

Місто Волноваха на Донеччині також стало символом жорстокості війни. Розташоване на лінії зіткнення, воно одним із перших прийняло на себе удар повномасштабного вторгнення і зазнало страшних руйнувань.

На Луганщині значних руйнувань зазнав адміністративний центр Сєвєродонецька. Запеклі бої за місто призвели до того, що значна його частина перетворилася на руїни. Теж саме сталося поряд у місті Рубіжне, яке також сильно постраждало від обстрілів. Місто Попасна як і інші міста Луганської області сильно постраждало, багато будівель зруйновано або пошкоджено внаслідок бойових дій.

Невелике місто Соледар на Донеччині фактично припинило своє існування внаслідок інтенсивних бойових дій. Супутникові знімки фіксували повну відсутність вцілілих будівель.

Місто Мар'їнка, яке роками перебувало на лінії фронту, наразі являє собою суцільні руїни. Постійні обстріли перетворили колись населений пункт на безлюдну територію.

Бахмут став символом тривалих та кровопролитних боїв. Значна частина міста зазнала руйнувань, а його відновлення буде складним і тривалим процесом.

Харків та Харківська область також стали жертвою жорстокої та неспровокованої російської агресії, починаючи з 2022 року. Руйнування,

завдані місту та регіону, є катастрофічними. Знищені житлові квартали, критична інфраструктура, соціальні об'єкти, промислові підприємства та культурна спадщина – все це завдало непоправної шкоди життю людей та майбутньому краю. Харківщина, як прикордонний регіон, прийняла на себе один з перших і найтяжчих ударів агресора. Серед важливих об'єктів, які постраждали, зокрема:

- Держпром (28.10.2024): Символ Харкова, пам'ятка архітектури, що охороняється ЮНЕСКО, зазнав серйозних пошкоджень.
- Харківська телевежа (22.04.2024): Частково зруйнована ракетним ударом.
- Палац Праці (02.03.2022): Історична будівля, пам'ятка архітектури, серйозно пошкоджена.
- Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (березень 2022): Пошкоджена обстрілами.
- Гіпермаркет "Епіцентр" (25.05.2024): Зруйнований авіабомбами, загинули десятки людей, серед яких діти.

Безперервні атаки на школи, дитячі садки, університети та лікарні в Харкові та області змусили майже повністю перейти на дистанційне навчання. Багато дітей та студентів були змушені покинути рідні домівки та шукати можливості навчатися за кордоном або в інших регіонах України.

Руйнування медичної інфраструктури досягли катастрофічних масштабів, постраждали десятки лікарень, включаючи обласну дитячу лікарню №1 та Харківський національний медичний університет. Попри ці жахливі обставини, місцева влада змогла організувати евакуацію найбільш вразливих пацієнтів та відновити роботу мобільних госпіталів у прифронтовій зоні.

Багато інших українських міст та селищ зазнали значних руйнувань житлової та цивільної інфраструктури внаслідок російської агресії. Відновлення цих територій вимагатиме величезних зусиль, часу та міжнародної підтримки.

Мільйони українців були змушені покинути свої домівки, рятуючись від обстрілів та окупації. Люди стали біженцями у власній країні чи шукали

притулку за кордоном. Розлучені з рідними, втративши майно та звичний спосіб життя, люди зіткнулися з необхідністю починати все з нуля аби якось продовжувати жити.

Ті, хто залишився під окупацією або в зоні бойових дій, пережили жахи насильства, свавілля та постійного страху за своє життя та життя близьких. Вони були свідками вбивств, тортур, зникнень людей, жили в умовах гуманітарної катастрофи, без доступу до елементарних потреб. Жінки стали не лише жертвами обстрілів, вони часто зазнавали сексуального насильства з боку армії РФ. Літні люди опинилися в пастці війни, не маючи змоги втекти або отримати належну допомогу.

Жахливі свідчення російської агресії були знайдені у звільненому Ізюмі на Харківщині, місті, яке від перших днів повномасштабного вторгнення перебувало під обстрілами. Тут виявили масове поховання, де знайшли тіла щонайменше 50 людей, серед яких жінки, діти, військові, а також цілі родини. Усі загиблі мають ознаки насильницької смерті, причому деякі були закатовані [26, с. 20].

Місто Буча увійшло в історію як символ воєнних злочинів не лише через масштабні руйнування, а й завдяки масовим вбивствам українського цивільного населення. Ці злочини, що супроводжувалися викраденнями, тортурами, зґвалтуваннями (зокрема, дітей) та мародерством, шокували увесь світ. У місті загинуло понад 420 жителів, причому основним способом убивства російськими військовими був постріл у потилицю. Особливу жорстокість окупанти виявили в останні дні перед відступом: вони стратили майже всіх чоловіків віком від 18 до 60 років, які залишалися в окупованому місті [26, с. 20].

У ніч з 28 на 29 липня 2022 року на території колишньої Волноваської виправної колонії № 120, де утримувалися українські полонені, внаслідок вибухів загинуло 53 та було поранено понад 130 захисників. Російська сторона одразу поспішно заявила, що обстріл здійснили ЗСУ з американської системи HIMARS. Україна категорично спростувала ці звинувачення і вимагала допуску

до колонії представників ООН та Міжнародного комітету Червоного Хреста [26, с. 20].

Також РФ порушує усі права щодо поводження з військовополоненими, які потрапили в полон. За колючим дротом вони зіштовхуються не лише з позбавленням волі, а й з жорстоким та нелюдським ставленням, що включає постійні тортури, знущання та приниження.

Наші військові розповідають про жахливі картини: безсонні ночі під постійними допитами, жорстокі побиття, катування електричним струмом, сексуальне насильство, позбавлення їжі та води, утримання в антисанітарних умовах та повній ізоляції від всесвіту.

Українські полонені піддаються психологічному тиску, погрожують їхнім родинам, змушують співати ворожі пісні та брати участь у пропагандистських відео. Також Росія цілеспрямовано утримує українських полонених без зв'язку з рідними та близькими, відмовляючи у телефонних дзвінках та листуванні.

Жінки також опинилися в російському полоні, де, за свідченнями звільнених, вони зазнавали не менш жорстокого поводження, тортур та знущань, ніж чоловіки. Їхня вразливість використовується окупантами для додаткового тиску та приниження.

У слідчих ізоляторах Донецька (на окупованій РФ території України) та Таганрога жінок-військовополонених змушували роздягатися, бігати оголеними між кімнатами та приймати душ у присутності чоловіків-охоронців, що було для них вкрай принизливим. Їх також часто змушували ходити коридором у незручній, напівзігнутій позі, під час чого охоронці били їх кийками. У Таганрозькому СІЗО кожна нова зміна підрозділів спецпризначення ФСВП, які змінювалися щомісяця, змушувала військовополонених бігати з їдальні до камер за десять секунд, а з камер до туалету – за шість секунд, погрожуючи застосуванням електрошокера у разі невиконання. Під загрозою побиття або застосування електрошокера їх також змушували рухатися, імітуючи качок [25, с. 20-21].

За свідченнями 70% опитаних жінок-військовополонених, які перебували в слідчих ізоляторах на території Російської Федерації та Донецької області, вони зазнавали побиття, катувань електричним струмом та погроз сексуальним насильством під час допитів [25, с. 20-21].

Умови інтернування для жінок-військовополонених були нестерпними. Їх тримали в ізоляції у переповнених камерах (до 30 осіб у шестимісній), рідко дозволяючи виходити на свіже повітря. Вони страждали від нестачі матраців, постільної білизни, гігієнічних засобів, постійних проблем із травленням та значної втрати ваги через неякісне та недостатнє харчування. Більшість жінок-військовополонених повідомили про погіршення сексуального та репродуктивного здоров'я під час полону, зокрема про припинення менструації внаслідок стресу та умов утримання. За винятком однієї, жодній з опитаних УВКПЛ жінок не був наданий доступ до спеціалізованої медичної допомоги, включаючи послуги сексуального та репродуктивного здоров'я, а також можливість обстеження у відповідних фахівців [25, с. 20-21].

Попри всі жахи війни, українські жінки та чоловіки демонструють неймовірну силу духу та стійкість. Вони волонтерять, допомагають армії, підтримують одне одного та зберігають віру у перемогу.

2.2 Порушення соціально-економічних прав: гуманітарна катастрофа, руйнування житла, втрата роботи, доступ до медичної допомоги.

Російсько-українська війна не тільки грубо порушила громадянські та політичні свободи, але й спровокувала тяжку соціально-економічну кризу, що вразила мільйони українців. Руйнування домівок, втрата роботи та обмежений доступ до медичних послуг стали повсякденною реальністю для значної частини населення. Масштабні руйнування інфраструктури, особливо житлової, змусили багатьох людей покинути свої домівки та стати внутрішніми переселенцями. Доступ до медичної допомоги суттєво ускладнився через

руйнування лікарень, нестачу медиків та ліків, а також небезпеку пересування в зоні бойових дій, що особливо небезпечно для вразливих груп населення.

Сукупність цих факторів призвела до масштабної гуманітарної катастрофи. Мільйони людей потребують термінової допомоги у забезпеченні базових потреб таких як їжа, вода, медикаменти, одяг та житло.

Ці всі проблеми також пов'язані з тим, що велика кількість людей втратила роботу. Люди втратили не лише можливість купувати їжу та одяг, вони втратили віру у власні сили, можливість планувати своє життя та давати освіту собі і своїм дітям. Ця втрата тягне за собою дуже багато проблем такі як: зростання бідності, соціальної напруги та злочинності в країні.

Військові конфлікти чинять глибокий та всебічний вплив на економіку держав. Це проявляється через перерозподіл ресурсів, зростання державних витрат на оборону та скорочення фінансування соціальних програм. Додатково, вони призводять до руйнування економічної інфраструктури, втрати людського капіталу та загального погіршення умов для ведення бізнесу.

Військові конфлікти суттєво дестабілізують ринок праці та рівень зайнятості. Мільйони людей вимушені покидати роботу, створюючи дисбаланс: нестачу кадрів в одних сферах та надлишок в інших. Окрім цього, мобілізація та загибель працездатних громадян призводять до відчутного скорочення кваліфікованої робочої сили, що створює довгострокові перешкоди для економічного зростання [17, с. 1222].

Особливо тяжко тим, хто годував свої сім'ї та несе відповідальність за майбутнє своїх дітей та родичів. Для них звільнення з роботи означає страх голоду, неможливість задовольнити базові потреби та відчуття власної небезпеки. Це утворює соціальні конфлікти, зростання бідності та падіння морального духу. Люди змушені приймати складні рішення, щоб вижити. Вони чекають черги на отримання гуманітарної допомоги або шукають нелегальні заробітки в небезпечних умовах.

Проблеми в системі охорони здоров'я пов'язані з масштабним скороченням робочих місць, створюючи замкнуте коло, що ставить під загрозу

здоров'я мільйонів українців. Втрата роботи не лише позбавляє людей можливості забезпечити себе, але й значно обмежує їхній доступ до необхідної медичної підтримки, роблячи ще більш беззахисними в умовах збройного конфлікту.

Звільнення з роботи часто тягне за собою втрату медичного страхування. У мирний час велика кількість українців користувалася медичними послугами завдяки своїм роботодавцям. Зараз люди опиняються беззахисними перед хворобами та травмами, коли ризики для здоров'я зростають у багато разів через війну. Фінансування медичних послуг з особистих заощаджень стає тяжким фінансовим тягарем для тих, хто втратив джерело доходу та змушений боротися за базові потреби.

Окрім цього, безробіття спричиняє загальне погіршення фінансового стану населення. Навіть якщо медична допомога теоретично доступна, багато людей не мають можливості її оплатити. Зростання вартості ліків, обмеженість безкоштовних медичних послуг та необхідність платити за діагностику чи лікування стають перешкодою для тих, хто залишився без роботи та живе на скромну соціальну допомогу або взагалі без будь-якої підтримки.

В умовах воєнного часу українські медичні заклади функціонують під величезним навантаженням, зосереджуючи свої зусилля на наданні допомоги, в першу чергу, захисникам, що ціною власного здоров'я та життя відстоюють суверенітет країни [7, с. 131].

Ворожа РФ, грубо порушуючи всі можливі конвенції, цілеспрямовано атакує лікарні та амбулаторії, прагнучи завдати максимальних втрат медичній системі України. Наразі українські заклади охорони здоров'я перебувають у вкрай критичному матеріально-технічному стані, а їхній персонал працює в умовах постійної загрози життю через бомбардування російськими ракетами та обстріли російських окупантів у прифронтових містах і містечках [19, с. 6].

Серед медичних працівників також є значна кількість постраждалих, які зараз не можуть працювати та надавати медичну допомогу населенню. Це,

своєю чергою, призводить до дефіциту лікарів та допоміжного медичного персоналу.

Ще однією проблемою у наданні медичної допомоги є те, що на даний момент кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні перевищує 8 мільйонів людей (за даними Міжнародної організації з міграції) [16, с. 82].

Ця цифра постійно зростає, що свідчить про вимушеність українських громадян залишати свої домівки. Серед них: люди похилого віку (часто з віковими захворюваннями), особи з інвалідністю (що потребують постійного медичного нагляду та особливих умов), вагітні жінки (які потребують систематичних обстежень), а також діти (що потребують належних умов життя, планових щеплень та часто хворіють на сезонні недуги). Крім того, значна частина ВПО — це люди з хронічними захворюваннями (спадковими, вродженими, набутими).

Усі ці внутрішньо переміщені особи можуть потребувати постійної медичної допомоги, але внаслідок воєнних дій змушені бути далеко від своїх сімейних лікарів, вузьких спеціалістів та педіатрів. Це суттєво погіршує стан хворих і майже унеможлиблює своєчасну медичну допомогу у разі нагальної потреби [16, с. 82].

Уже понад два з половиною роки РФ системно знищує медичну інфраструктуру України, свідомо обстрілюючи та бомбардуючи лікарні, поліклініки, амбулаторії, пологові будинки та інші заклади охорони здоров'я.

За даними на кінець грудня 2024 року, російська агресія призвела до пошкодження 1938 об'єктів у 715 медичних закладах України. Повністю зруйновано 297 об'єктів у 114 закладах охорони здоров'я. Найбільш постраждали лікарні в Харківській, Донецькій, Миколаївській, Київській, Чернігівській, Дніпропетровській, Херсонській та Запорізькій областях. Важливо зазначити, що повна оцінка руйнувань медичних об'єктів на тимчасово окупованих територіях наразі неможлива [34].

Руйнування лікарень та інших медичних установ досягло катастрофічних масштабів. Зараз потрібно ретельно фіксувати кожен випадок. Напади на

цивільні об'єкти, особливо де надають медичну допомогу людям, є серйозним порушенням міжнародних законів. Тому необхідно детально документувати кожен випадок, вказуючи час, місце, характер пошкоджень та тип зброї, що використовувалася. Це необхідно для притягнення винних до відповідальності, забезпечення компенсації постраждалим, оцінки збитків, планування відновлення системи охорони здоров'я після війни та розробки стратегій захисту медичної інфраструктури в майбутньому.

Окрім знищення лікарень, російська агресія призводить до масових руйнувань житлових кварталів. Міста і райони перетворюються на пустку, а тисячі українських родин втрачають не тільки житло, але й звичний світ, спогади та історію, пов'язану з їхніми домівками. Кожен обстріл житлового будинку – це трагедія, що ламає життя, забирає рідних та руйнує соціальні зв'язки. Люди стають бездомними та змушені шукати притулок, часто втрачаючи все, що мали.

Російські військові щоденно перетворюють на руїни українські оселі. Систематичні атаки на житлові будинки в зонах бойових дій — це не випадковість, а свідомо тактика загарбницької війни, яку окупанти розгорнули проти України [43].

Станом на березень 2025 року у Реєстр пошкодженого і знищеного майна, де фіксується інформація про об'єкти, зруйновані внаслідок російського вторгнення, було внесено 231 тис житлових будівель. При цьому у Донецькій області знищено або пошкоджено 81,8 тис житлових об'єктів. На Харківщині - 42,6 тис, на Київщині - 29,9 тис, на Херсонщині - 19,2 тис, у Запорізькій області - 15,3 тис житлових об'єктів. Так у березні лише за один тиждень до реєстру внесли тисячу нових житлових об'єктів, зруйнованих росіянами. При цьому найбільше зруйновано житла вносилось з Донецької, Харківської, Київської, Херсонської, Запорізької областей. «Ці 5 областей — сумні лідери за кількістю зруйнованого росіянами житла», — підкреслила Шуляк. — «Лише за тиждень внаслідок дій ворога ми бачимо 571 нове зафіксоване руйнування житлового фонду на Донеччині, 185 — у Запорізькій області, 183 — на Харківщині, 106 —

на Херсонщині. Ці жахливі цифри свідчать про втрати, що накопичуються щодня.» [32].

Масштабні руйнування житлового фонду спровокували найсерйознішу житлову кризу за час існування незалежної України. Це призвело до масового внутрішнього переміщення населення та суттєвого подорожчання оренди по всій території України. Відновлення пошкодженого та зруйнованого житла є важливим для України в післявоєнний період.

2.3 Порушення прав дітей: викрадення, незаконне вивезення до Росії, вплив війни на фізичне та психічне здоров'я.

Повномасштабна війна стала не лише трагедією для мільйонів дорослих українців, а й завдала великої шкоди найвразливішій частині суспільства – дітям. Попри всі зусилля влади, війна завдала непоправної шкоди українським дітям. Багато з них осиротіли, втративши одного або обох батьків. Чимало були змушені покинути рідні домівки, а деякі, на жаль, не змогли виїхати з небезпечних територій і продовжують жити під постійними обстрілами.

За законом, дитина – це людина, якій ще не виповнилося 18 років, якщо в країні немає закону, який визначає повноліття раніше. Права дитини – це особливі права, які потрібні дітям до 18 років для того, щоб жити і розвиватися.

Питання захисту прав дітей є надзвичайно актуальним для України, зважаючи на трагічні події сьогодення. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, яка постійно фіксує кількість жертв збройного конфлікту серед цивільного населення, надає наступну невтішну статистику: з 24 лютого 2022 року до кінця грудня 2024 року в Україні загинуло 669 дітей, а 1833 – зазнали поранень. Державний портал «Діти війни» вказує на 1952 зниклих дітей та 19 546 – депортованих та примусово переміщених [30, с. 396].

Як зазначили в Офісі Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань дітей і збройних конфліктів, у 2024 році вбивства, поранення дітей та атаки на школи й лікарні стали найпоширенішими порушеннями прав

дітей у зонах конфліктів. Повітряні удари та цілеспрямовані атаки із широким використанням вибухової зброї призводять до значних руйнувань, зокрема й в Україні [30, с. 396].

Згідно з різними джерелами, тисячі українських дітей були примусово депортовані з України, розлучені з їхніми сім'ями, опікунами та звичним середовищем. Депортація здійснювалася під різними приводами, включаючи так звану "евакуацію" з районів активних бойових дій та нібито "оздоровчі" поїздки, які насправді були незаконним утриманням на окупованих територіях. У багатьох випадках дітей незаконно передавали на виховання в російські сім'ї, змінюючи їхні особисті дані та намагаючись знищити їхню українську ідентичність [26].

Російська сторона намагається виправдати евакуацію дітей із зони бойових дій порятунком. Проте цей аргумент міг би бути прийнятним лише за умови, що евакуація відповідала б вимогам гуманітарного права: була б тимчасовою, гарантувала безпечне та негайне повернення, а також передбачала інформування. Натомість, Незалежна міжнародна комісія ООН у своїй доповіді зазначає, що «в жодній із ситуацій, розглянутих Комісією, переміщення не були виправдані міркуваннями безпеки чи медичними показаннями. Як видається, немає жодних ознак того, що переміщення дітей на підконтрольну українському уряду територію було неможливим».

Навпаки, під час документування російських військових злочинів виявлено безліч випадків, коли евакуації цивільного населення на підконтрольну Україні територію перешкоджали: блокували гуманітарні коридори та обстрілювали транспорт, на якому люди намагалися виїхати. У таких умовах евакуація в бік Росії часто була єдиним шансом врятуватися [26].

Твердження про порятунок дітей шляхом їх вивезення є особливо цинічним, оскільки небезпека для цих дітей була створена самою Росією, причому умисно та заздалегідь. Доказом цього є те, що організована депортація дітей з дитячих установ на територіях т.зв. «ДНР» та «ЛНР» до Росії

розпочалася задовго до повномасштабного вторгнення – уже в середині лютого 2022 року [26].

Хоча багато батьків на окупованих територіях справді відправляли дітей до таборів відпочинку, сподіваючись на їхню тимчасову безпеку та кращі умови, справжня добровільність таких рішень ставиться під сумнів. В умовах війни, під постійною прихованою загрозою з боку окупаційних сил, згода батьків часто є не вільним вибором, а вимушеним кроком [26].

За словами про "порятунок" українських дітей ховається жорстока правда: їх намагаються позбавити національної ідентичності та зробити росіянами. Вивезення дітей з інтернатів, яке почалося ще до повномасштабного вторгнення, свідчить про те, що це була заздалегідь спланована операція.

"Добровільна" відправка на "оздоровлення" – це вимушений крок відчаю батьків, які живуть під окупацією та постійним психологічним тиском. Вони намагаються хоч якось захистити своїх дітей від жахів війни, яку розв'язала Росія. Тому будь-які заяви про "гуманітарні" мотиви цих дій – це лицемірство, яке приховує жакливі воєнні злочини та порушення прав дитини.

Російські військові безсоромно використовують українських дітей з тимчасово окупованих територій у своїх воєнних цілях. Це включає примус дітей та підлітків до поширення пропаганди в інтернеті та збору розвідувальної інформації про позиції української армії. Більше того, окупаційна влада так званих «ЛДНР» здійснює мобілізацію неповнолітніх, і вже зафіксовані випадки загибелі підлітків віком від 16 років, випускників «патріотичних клубів Новоросії», які виконували бойові завдання.

На окупованих територіях також постійно знімаються пропагандистські матеріали за участі дітей. Прикладом є Мелітополь, де дітей змушували носити георгіївські стрічки та читати вірші про війну. У Маріуполі навіть відкрили «дитячий центр» без світла та води для створення пропагандистського контенту, навчаючи дітей за російськими програмами [3, с. 65].

Війна в Україні безпосередньо загрожує праву дітей на здоров'я. Велика кількість дітей зазнає поранень, а російські збройні сили цілеспрямовано

атакують медичні установи, машини швидкої допомоги та гуманітарний транспорт [44, с. 99].

Багато родин не можуть евакуювати хворих дітей на безпечні території, що ставить під загрозу їхнє життя. Новонароджені та немовлята потребують особливо уваги та доступ до кваліфікованої допомоги. Зараз вона стає недоступною через руйнування пологових будинків і евакуацію медичних працівників.

Маленькі діти особливо вразливі до інфекційних хвороб через антисанітарні умови та обмежений доступ до чистої води в умовах війни та окупації. Особливої уваги потребують діти з інвалідністю, які у війну стикаються з багатьма труднощами у отриманні необхідного лікування та реабілітаційних послуг.

Різні організації та волонтери відіграють дуже важливу роль у наданні медичних послуг дітям в умовах війни. Вони забезпечують дітей ліками, медичним обладнанням та організовують мобільні медичні бригади для виїздів в найбільш постраждалі місця. Зараз масштаб потреб значно перевищує наявні ресурси для допомоги.

Війна в Україні негативно впливає на психічне здоров'я дітей. Це особливо важливо для тих, хто живе під обстрілами або був змушений покинути рідну домівку через війну. Їхній емоційний стан серйозно постраждав через постійний страх, втрати та невизначеність.

Обстріли, сирени та втрата близьких мають руйнівний вплив на дитячу психіку. Це проявляється у вигляді тривоги, нічних кошмарів, порушень харчування та емоційної нестабільності. Особливо страждають ті, хто опинився в окупації або був депортований до інших ворожих країн, адже до травми війни додається розлука з родиною, чуже середовище та ворожа пропаганда.

Це все заважає емоційному і соціальному розвитку дитини. Діти живуть в постійному страху та невідомості щодо свого майбутнього та безпеки своїх родин. Цей травматичний досвід може серйозно вплинути на емоційний стан дитини та їй буде складно самотійно подолати наслідки.

Психологічні наслідки війни можуть з'явитися не відразу, а через деякий час після події. Тому потрібно забезпечити дітям доступ до професійної психологічної підтримки.

Психологи відзначають, що запити від депортованих дітей та дітей-ВПО значно відрізняються від запитів інших. Це пояснюється тим, що вони частіше за інших стикалися з проявами насильства, травмами та втратами. Їхні запити найчастіше безпосередньо пов'язані з війною, тоді як діти з інших регіонів частіше звертаються з питаннями повсякденного життя: проблемами у стосунках з батьками, однолітками, труднощами соціалізації тощо.

Повернувшись з-за кордону, діти часто мають великі труднощі з адаптацією до стресу, на відміну від своїх однолітків, що залишилися в Україні. У них поширеною є самоушкоджуюча поведінка.

Ті ж, хто продовжує жити за кордоном, стикаються з проблемами страхів і тривожності. Навіть діти, які особисто не пережили бойових дій, можуть відчувати синдром провини того, хто вижив через постійний потік інформації про війну [42].

Загалом, в Україні 75% дітей постраждали від наслідків військових дій. Це проявляється у порушеннях сну, пам'яті, психоемоційної регуляції, що призводить до соціальної та психічної дезадаптації або, у важких випадках, до психічних розладів [15, с. 87].

Діти, які переживають війну та окупацію, живуть в умовах хронічного стресу, що негативно позначається на їхньому психічному здоров'ї. Травматичний досвід, зокрема втрата рідних та насильство, стає непосильним тягарем для дитячої психіки.

Особливої уваги потребують діти-сироти, які особливо вразливі до депресивних станів. Обмежені можливості отримання психологічної допомоги, особливо в небезпечних регіонах, лише погіршують ситуацію. Також, війна руйнує освітній процес, позбавляючи дітей можливості навчатися, що призводить до втрати інтересу до навчання, відчуження та зневіри у майбутньому.

Пережите кожною дитиною під час війни стає глибокою травмою, незалежно від того, чи була вона безпосереднім свідком бойових дій, чи змушена була покинути свій дім, чи просто відчуває тривогу за безпеку родини. Війна має руйнівний вплив на психічне здоров'я дітей, які особливо вразливі до її наслідків.

Незважаючи на те, що діти, які зростають під час війни в Україні, перебувають під захистом міжнародних та національних правових норм, а сторони конфлікту зобов'язані дотримуватися міжнародного гуманітарного права, країна-агресор повністю ігнорує ці універсальні правила [10, с. 11].

Висновки до розділу 2

Збройна агресія Російської Федерації в Україні стала причиною системних та масштабних порушень прав людини, включаючи право на життя, особисту гідність та недоторканність. Бойові дії призвели до значних руйнувань цивільної інфраструктури, зокрема житлових будинків, освітніх та медичних закладів, а також об'єктів культурної спадщини. Внаслідок конфлікту значна частина населення України була змушена покинути свої домівки, втратила доступ до базових послуг та опинилася у вразливому становищі. Існують серйозні звинувачення у скоєнні воєнних злочинів, таких як масові вбивства, тортури, сексуальне насильство та примусове переміщення населення. Міжнародні організації повинні вжити заходи для розслідування злочинів та притягнення усіх винних до відповідальності. Війна призвела до масштабної гуманітарної кризи в Україні, яка серйозно підірвала економіку та соціальну сферу, а також обмежила права громадян. Руйнування інфраструктури, особливо житла та лікарень, спричинило масове переміщення людей, втрату роботи, ускладнений доступ до медичних послуг та збільшення кількості людей, що живуть у бідності. Наслідки війни для медичної системи та житлового фонду є катастрофічними, і відновлення цих сфер є першочерговим завданням для України після закінчення бойових дій. Такі події в Україні завдають непоправної шкоди психіці дітей. Вони змушені

жити в постійному страху та стресі, що призводить до тривоги, депресії та інших серйозних психологічних проблем. Відсутність доступу до необхідної допомоги, втрата рідних і друзів, життя в небезпечних умовах – все це руйнує їхнє дитинство та майбутнє. Наслідки цієї травми можуть бути довготривалими, впливаючи на їхню здатність до навчання, спілкування та повноцінного життя.

РОЗДІЛ 3.

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1 Реакція міжнародної спільноти та механізми захисту прав людини

Війна завжди призводить до руйнації та страждань, але російсько-український конфлікт став особливою перевіркою для всього світу. Він не лише спричинив численні людські жертви та матеріальні втрати, а й виявив жорстокі порушення основних прав людини на захоплених територіях та в зонах активних бойових дій.

Злочини, вчинені російськими збройними силами, включають вбивства мирних жителів, катування, сексуальну агресію, незаконні депортації, а також руйнування житла та інфраструктури, що стали справжнім жахом нашого часу. У такій ситуації питання ефективного захисту та відновлення прав людини стає актуальним.

Одним із важливих шляхів захисту прав людини в умовах війни є документування та розслідування воєнних злочинів. Міжнародні та національні правозахисні організації, журналісти та спеціальні слідчі групи фіксують численні випадки порушень міжнародного гуманітарного права. Ці дані є критично важливими для притягнення винних до відповідальності в міжнародних і національних судах. МКС у Гаазі розпочав розслідування злочинів, скоєних в Україні, що є важливим кроком у забезпеченні відповідальності за найтяжчі злочини. Також важливою є гуманітарна допомога. Надання продовольства, медикаментів, тимчасового житла й іншої необхідної підтримки мільйонам постраждалих від війни людей є кроком забезпеченні їхнього права на життя та гідне існування. Міжнародні гуманітарні організації, уряди різних країн та волонтери об'єднують зусилля, щоб допомогти цивільному населенню.

З моменту військової інтервенції РФ в Україну, що розпочалася 27 лютого 2014 року, більшість світових держав рішуче засудили це силове втручання. Майже всі провідні країни та країни "Великої сімки", що визначають світову політику, висловили свою позицію. На агресію відреагували й ключові міжнародні організації, зокрема ООН [29].

Уже 1 березня 2014 року Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун закликав до неухильного дотримання незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також до негайного встановлення миру та початку прямого діалогу для врегулювання кризи. Однак, дипломатичні зусилля української сторони, спрямовані на зупинення військової інтервенції, виявилися безрезультатними [29].

Окрім кількох диктатур, таких як Сирія, Венесуела, Куба та Північна Корея, військова агресія Росії в Україні не знаходить підтримки у світі. Переважна більшість європейських країн засуджують дії РФ як військове вторгнення, і лише Сербія та Косово обмежилися висловленням занепокоєння ситуацією [29].

Поведінка Росії викликає застереження з боку Узбекистану та Киргизстану, двох колишніх радянських республік у Центральній Азії [29]. На відміну від них, Білорусь і Казахстан, які входять до Митного союзу, заявили про підтримку цілісності українських кордонів [29].

Серед країн світу Індія зайняла своєрідну позицію: засуджуючи збройний конфлікт, вона одночасно не визнає нове керівництво України і підтримує територіальні претензії Росії. Це пояснюється, зокрема, прагматичною зацікавленістю Індії в економічній співпраці з РФ. До того ж, Росія свого часу надавала підтримку Індії, коли та зазнала різкої критики за ядерні випробування у 1974 та 1998 роках, а також втручалася у ситуації в Кашмірі та під час громадянської війни на Шрі-Ланці задля захисту союзних груп населення [29].

Після анексії Криму та Севастополя Росією, сім країн "Великої вісімки" виключили РФ зі своїх лав. Сполучені Штати, Велика Британія та Франція у відповідь припинили будь-яку військову співпрацю. Також існував план, згідно з яким Туреччина погрожувала перекрити Босфор для російських суден, якщо військові дії в Україні загостряться, а кримські татари зазнають насильства [29].

Міжнародна реакція на російську агресію проти України значно змінилася між 2014 та 2022 роками. Після анексії Криму та початку війни на

Донбасі у 2014–2021 роках відповідь світу була досить обережною та розрізненою. Але лютневе повномасштабне вторгнення Росії 2022 року все кардинально змінило.

Світ рішуче засудив агресію, а західні країни продемонстрували єдність у підтримці України. Ця зміна була викликана масштабом насильства, чіткою роллю Росії як агресора, загрозою міжнародному порядку, солідарністю з Україною та усвідомленням довгострокових наслідків російської політики

Організації, як ООН, Рада Європи, Міжнародний кримінальний суд, а також окремі держави, реалізують заходи, спрямовані на документування воєнних злочинів, надання гуманітарної підтримки, допомогу біженцям і внутрішньо переміщеним особам, а також посилення санкцій проти агресора – Росії [28].

У відповідь на вторгнення Росії, країни ЄС негайно запровадили масштабні санкції та здійснили активні дії. Хоча й були окремі розбіжності (наприклад, щодо граничної ціни на нафту чи поставок танків Німеччиною), європейський блок продемонстрував єдність у своїй реакції на війну.

Тим часом Велика Британія вирізнялася своєю чіткою риторикою та суттєвою військовою допомогою Україні, що цілком вписується в реалізацію її стратегії «Глобальної Британії» [28].

Як і очікувалося, Сирія Башара аль-Асада та Білорусь Олександра Лукашенка стали на бік Путіна. Водночас, стратегічна та тактична співпраця Російської Федерації з Іраном значно поглибилася [28].

Під час голосування на Генеральній Асамблеї ООН резолюції із засудженням агресії Росії утрималися 35 країн. Серед тих, хто відмовився підтримати якусь одну сторону конфлікту, три держави Британської співдружності – ПАР, Пакистан та Індія, а також найбільші зростаючі держави Індो-Тихоокеанського регіону – Китай, Індія та Індонезія. І лише кілька урядів ІТР – Сінгапур, Південна Корея та Японія – рішуче підтримали Україну [28].

Цей розвиток подій розвіяв ілюзії Заходу щодо підтримки Азією «порядку, заснованого на правилах». Замість сприйняття конфлікту як

протистояння «сили і права», більшість азійських країн обрали прагматичний шлях у відносинах з Росією.

Крім того, 51% африканських держав утрималися від засудження дій РФ, що свідчить про відродження дипломатичних практик, характерних для часів Холодної війни.

Особливо варто відзначити нову динамічну роль Туреччини. Її посередництво у зерновій угоді, створення гуманітарної платформи для обміну полоненими, зусилля з організації мирних переговорів, а також згода на членство Фінляндії та Швеції в НАТО – все це підносить Туреччину до рівня ключового дипломатичного гравця [28].

Проблеми поваги до прав людини набувають особливої гостроти в умовах російської агресії, під час повномасштабної війни в Україні. Сьогодні український народ відстоює свій суверенітет, незалежність та право стати повноправним членом ЄС. Ще у 2013 році українці вийшли на Майдан під час Революції Гідності й виборили підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [31, с. 170].

Ця Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом декларує пріоритетність прав і свобод людини, зазначаючи, що їхня охорона, а також забезпечення законності та правопорядку, є пріоритетом для держави, її органів, організацій, установ та посадових осіб. Вона також зобов'язує до запровадження та неухильного дотримання європейських стандартів у сфері прав людини. Однак, під час війни порушується безліч прав людини, серед яких ключове – право на життя. Російські окупанти ж цинічно виправдовують ці злочини боротьбою проти «геноциду» [31, с. 170].

Внаслідок війни в Україні, для захисту прав людини залучені національні та міжнародні інструменти. Вони працюють над тим, щоб запобігти порушенням, задокументувати злочини, допомогти постраждалим та забезпечити покарання для винних.

Механізми захисту прав людини – це і інструменти, якими громадяни можуть користуватися для захисту своїх прав, і система органів, що забезпечують реальний захист цих прав і свобод.

Національні (внутрішньодержавні) механізми захисту прав людини мають свої особливості в кожній країні, тоді як міжнародний механізм захисту прав є універсальним для всіх, незалежно від національності та громадянства.

Як вже зазначалося, механізми захисту поділяються на міжнародні та національні. Під міжнародними механізмами розуміють систему міжнародних (міждержавних) органів та організацій, що діють для здійснення міжнародних стандартів прав і свобод людини або їх відновлення в разі порушення. Національні механізми захисту прав функціонують на території певної країни. Крім того, в українському праві механізми захисту прав класифікуються за галузями права, наприклад, механізм захисту цивільних прав або механізм захисту прав споживачів тощо [35, с. 190].

В Україні механізм захисту прав реалізується через діяльність низки інституцій. До них належать: Комітет Верховної Ради України з прав людини, національних меншин та міжнаціональних відносин, а також інші комітети ВРУ, що займаються забезпеченням і захистом прав людини. Важливу роль відіграють Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Генеральна прокуратура України, інститут адвокатури (надання правової допомоги), МВС України (у частині формування внутрішньовідомчого контролю за дотриманням прав людини), Міністерство юстиції України та інші центральні органи виконавчої влади. Крім того, в українському праві механізми захисту прав класифікуються за галузями права, наприклад, як механізм захисту цивільних прав або механізм захисту прав споживачів [35, с. 190].

Міжнародні механізми захисту прав і свобод людини і громадянина є сукупністю міжнародних інститутів, норм, принципів і процедур, які забезпечують дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина на міжнародному рівні.

Міжнародні механізми захисту прав і свобод людини і громадянина – це сукупність міжнародних інститутів, норм, принципів і процедур, що забезпечують дотримання та захист цих прав на міжнародному рівні. Їх можна класифікувати за кількома критеріями:

1. За суб'єктами, які їх створюють і реалізують: універсальні (всіма державами-членами ООН) та регіональні (державами-членами конкретного регіону).

2. За сферою дії: універсальні (застосовуються до всіх держав-членів) та спеціалізовані (застосовуються до певної сфери прав і свобод людини і громадянина).

3. За способами реалізації: превентивні (покликані запобігти порушенням прав і свобод людини і громадянина) та репресивні (покликані відновити порушені права і свободи людини і громадянина) [39, с. 2-3].

Основними міжнародними механізмами захисту прав і свобод людини і громадянина є: а) універсальні механізми (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Європейський суд з прав людини; Комісія ООН з прав людини; Уповноважений Верховного комісара ООН з прав людини. б) регіональні механізми (Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Африканська хартія прав людини і народів; Американська конвенція про права людини) [39, с. 2-3].

Ефективність міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини залежить від кількох важливих факторів. Зокрема, вона обумовлена рівнем політичної волі держав-членів дотримуватися та захищати ці права. Також значну роль відіграє ефективність діяльності міжнародних інститутів, які реалізують ці механізми. Крім того, важливим є рівень участі громадянського суспільства у функціонуванні міжнародних механізмів захисту прав [39, с. 2-3].

Міжнародний механізм захисту прав і свобод людини і громадянина пропонує значні переваги. Він забезпечує неупереджене та незалежне

розслідування порушень, оскільки міжнародні органи та організації не підпорядковуються окремим державам, а керуються міжнародними стандартами. Крім того, цей механізм має реальний вплив на уряди, оскільки їхні рішення можуть значно змінювати поведінку держав, які порушують права людини. Також, його діяльність сприяє зростанню світової обізнаності про права людини, поширюючи їхні принципи та важливість [39, с. 2-3].

Міжнародний захист прав людини необхідний, але має свої слабкі місця. Проблеми виникають, коли держави ігнорують рішення міжнародних органів, а складні бюрократичні процедури ускладнюють процес. Крім того, система не завжди здатна забезпечити реальне відновлення справедливості для жертв порушень. Проте, навіть з урахуванням цих недоліків, міжнародний механізм захисту прав людини залишається важливим елементом у забезпеченні поваги до прав людини у світі, відіграючи значну роль у запобіганні зловживанням та поширенні знань про права людини.

Однак, міжнародна система захисту прав людини, при всій її важливості, не позбавлена недоліків. Її ефективність обмежена небажанням деяких урядів виконувати рішення, а також складністю процедур. Крім того, вона не завжди гарантує повне відновлення порушених прав. Але, незважаючи на ці обмеження, міжнародний механізм залишається головним інструментом для забезпечення дотримання прав людини на глобальному рівні, сприяючи запобіганню порушенням та підвищенню досвідченості про права.

У воєнних реаліях України дієвий захист прав людини неможливий без синхронної роботи внутрішніх та зовнішніх механізмів. Звичайно, власне законодавство – це основа: воно дає громадянам мінімальні гарантії безпеки та підтримує роботу судів. Без цього фундаменту будь-які зміни будуть просто ілюзією.

Але війна – це завжди порушення кордонів, тому тут не обійтися без міжнародних норм. Вони, по-перше, піднімають планку: наприклад, чітко регулюють розслідування злочинів армії. По-друге, змушують державу відповідати не лише перед власним народом, а й перед світом. Бо без тиску

ззовні навіть найкращі закони можуть «згоріти» в бюрократичному паперовому вогні.

Важливо щоб ці системи доповнювали одна одну. Наші закони – це швидка реакція: евакуація, компенсації, судова допомога тут і зараз. Міжнародні інструменти – це довгостроковий тиск: покарання винних через роки, публічна правда для жертв, превенція майбутніх злочинів. І саме так можна досягти головного: щоб кожен, хто переступив через права людей був покараний.

3.2. Санкції, міжнародні судові процеси та механізми відповідальності.

Україна, яка постраждала від збройного нападу, наполегливо використовує всі можливі міжнародні правові засоби для захисту своїх інтересів. Особливе значення має впровадження санкційних обмежень, мета яких – підірвати економічну та військову міць держави-агресора.

Проти Росії вже запроваджено численні обмеження у сфері фінансів, енергетики та технологій, а також персональні санкції проти представників політичного та військового керівництва. Але реальна дія цих заходів залежить від того, наскільки світові держави діятимуть разом і чи готові вони посилювати тиск у разі продовження російської агресії.

Не менш важливим напрямком є робота міжнародних судових інстанцій. Україна активно звертається до Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини та спеціальних трибуналів, намагаючись притягнути Росію до відповідальності за порушення законів війни, воєнні злочини та акти агресії. Знаковим досягненням стало створення спеціальної міжнародної комісії, яка ретельно фіксує всі злочини російських військових для подальшого судового переслідування.

Головна проблема полягає в тому, що російська сторона відкрито ігнорує рішення міжнародних органів. Саме тому критично важливо розробити

ефективніші механізми виконання судових рішень. Серед можливих шляхів - посилення санкційного тиску та надання національним судам більших повноважень щодо розгляду справ про воєнні злочини.

Європейський Союз відіграє ключову роль у політиці міжнародних санкцій проти Росії. Він водночас має найбільший економічний вплив на Росію і, по суті, є найслабшою ланкою системи санкцій. Це пов'язано з тим, що ЄС найбільш економічно залежний від стану відносин з Росією, адже економіки деяких країн-членів дуже тісно переплітаються з російською, що ускладнює досягнення одностайних рішень, необхідних для запровадження санкцій [37, с. 168].

Основна мета санкцій - змінити поведінку держави, проти якої вони спрямовані. Санкції можуть бути застосовані для того, щоб змусити країну відмовитись від ядерної програми, припинити застосування військової сили проти сусідів або геноциду власного населення. Вони також можуть слугувати інструментом у торговельних війнах чи інших ненасильницьких суперечках [6, с. 9].

Механізм, що лежить в основі застосування санкцій для зміни поведінки іншої держави, враховує вплив на процес прийняття рішень та виходить з його раціональності. Передбачається, що погроза санкціями або їх фактичне введення підвищує ціну небажаних альтернатив, роблячи вибір на їхню користь менш імовірним [6, с. 9].

Санкції часто виконують функцію покарання за вже виконані дії. Хоча вони іноді спрямовані на зміну поведінки, це не є обов'язковою умовою. Особливо це стосується ситуацій, коли порушення мають незворотний характер – у таких випадках санкції слугують попередженням для інших і водночас є платою за порушення міжнародних норм.

Коли ймовірність вплинути на політику держави мінімальна, санкції можуть виконувати іншу роль – вони стають бар'єром, який має стримувати від подальших агресивних кроків. В окремих випадках їх можна розглядати як

інструмент впливу на внутрішню ситуацію в країні, зокрема для послаблення чи навіть зміни існуючого режиму.

Санкційна політика зазвичай розвивається за певним сценарієм, що передбачає поступове нарощування тиску. На першому етапі найчастіше вводяться персональні обмеження – заборони на в'їзд для ключових представників режиму та арешт їхніх іноземних активів. Це свого роду "попереджувальний постріл", що демонструє серйозність намірів.

Коли перші кроки виявляються недостатніми або ситуація загострюється, санкції переходять на новий рівень. Тут уже йдеться про цілі сектори економіки - енергетику, оборонний комплекс, фінансові установи. Такі заходи впливають не лише на окремих чиновників, а й на економічну систему в цілому.

Кожен новий пакет обмежень – це реакція на конкретні загрози [36, с. 4]. Наприклад, масова військова ескалація чи порушення міжнародного права нерідко стають тими "точками неповернення", після яких санкції значно посилюються. Іноді цей процес може прискорюватись – коли з'являються докази особливо грубих порушень або злочинів.

Міжнародні санкції проти Російської Федерації передбачали:

1) покарання політичного режиму та еліт, що його підтримують, через ізоляцію та блокування активів, які належать їм та їхнім сім'ям;

2) ослаблення військового потенціалу, скорочення економічної бази для виробництва окремих видів озброєнь та військової техніки. Обмеження на постачання матеріалів, необхідних для виробництва озброєння та засобів його виробництва, а також заходи, спрямовані на відмову держави-агресорки від модернізації наявних у її арсеналі озброєнь та військових технологій;

3) запобігання прагнення до подальшої ескалації з боку держави-агресорки. У цьому випадку економічні санкції мають зробити неприйнятною для РФ ціну агресивної політики. Це має бути досягнуто шляхом позбавлення Росії основної економічної опори, а саме найбільшого джерела надходження валюти – експорту енергоресурсів [21, с. 4].

Рішучість ЄС, Великої Британії та США є визначальною для ефективності економічних санкцій проти Росії. Ці країни швидко відреагували на повномасштабний наступ, запровадивши перший пакет обмежень. У результаті, Росія лише за 10 днів вторгнення в Україну здобула статус найбільш санкціонованої країни у світі. На 28 січня 2025 року кількість накладених на РФ санкцій перевищила 24 тисячі [36].

Росія випередила Іран за кількістю накладених санкцій: якщо проти Тегерана за десятиліття було застосовано 3616 обмежень (переважно через ядерну програму та підтримку тероризму), то проти РФ їх значно більше. У рейтингу найбільш санкціонованих країн після Росії та Ірану йдуть Сирія, Північна Корея, Венесуела, М'янма та Куба [40, с. 102].

Початкові санкційні заходи США стосувалися трьох ключових напрямків: заборони на інвестиційну діяльність, обмеження експортно-імпортних операцій з так званими "ДНР" та "ЛНР", а також персональні обмеження для депутатів Держдуми РФ та низки російських фінансових установ.

Європейський Союз у своїй першій хвилі обмежень також зосередився на: персональних санкціях проти окремих політиків та підприємств, обмеженнях фінансових операцій з російським урядом, забороні на взаємодію з Центральним банком РФ. [40, с. 102].

До цих заходів приєдналися й інші країни – Австралія, Канада, Японія, що стало важливим знаком міжнародної солідарності з Україною. Проте практичний вплив цих перших обмежень на російську економіку та політичний курс виявився досить обмеженим.

Наступні санкційні пакети мали значно більший масштаб. Особливо важливим кроком стало блокування міжнародних активів Центрального банку РФ, ініційоване ЄС та підтримане США, Великою Британією, Канадою та Японією. Ці заходи вже суттєво обмежили фінансові можливості російської сторони [40, с. 102].

Росія зазнала значних економічних втрат: експерти підраховали, що вона втратила доступ до 70-75% своїх золотовалютних резервів, які на початку війни

сягали майже \$650 млрд. США. Водночас, офіційне знецінення російського рубля склало 42% з моменту початку повномасштабної агресії проти України.

У відповідь на дії РФ, 8 березня Президент США Д. Байден оголосив про повне ембарго на імпорту російської нафти та газу до США. Хоча частка російської нафти в імпорті США у 2021 році була відносно невеликою (близько 8%), цей крок мав символічне значення. Натомість, більшість країн ЄС, через свою значну залежність від російських енергоносіїв, поки утримуються від повного ембарго на нафту та газ. Однак, Литва, Латвія та Естонія вже запровадили таку заборону. Останнім часом Євросоюз також запровадив ембарго на імпорту російського вугілля, проте питання про повну відмову від нафти та газу залишається відкритим [40, с. 102-103].

Одним із найпотужніших інструментів економічного тиску могло б стати повне відключення російських банків від міжнародної платіжної системи SWIFT. Такий крок фактично ізолював би російську фінансову систему від глобальних ринків. Однак на практиці було тільки обмежене відключення. До санкцій потрапили лише окремі російські банки, що значно зменшило ефект. В результаті, ці обмеження не спричинили серйозних фінансових проблем для російської економіки.

Повітряний простір для російських авіакомпаній повністю закрили більшість західних країн, включаючи США, Канаду та держави Європейського Союзу.

Світові авіабудівні гіганти Boeing та Airbus припинили: постачання запасних частин, технічну підтримку та діяльність своїх представництв у Росії [40, с. 103].

Ці заходи сильно вдарили по російській авіаційній галузі, обмеживши можливості підтримки та експлуатації існуючого авіапарку. Особливо складним стало припинення технічного обслуговування, що поставило під загрозу безпеку польотів російських авіакомпаній.

Світові компанії запровадили такі обмеження для Росії:

1. Заборона експорту в росію комп'ютерів та комплектуючих до них. Такі заходи запровадили Apple, Intel, Dell, AMD, HP.
2. Зупинення роботи платіжних систем – VISA, Mastercard, PayPal, Apple Pay, Google Pay.
3. Припинила роботу в Росії велика кількість міжнародних великих компаній, серед яких:
 - Лідери авторинку (Toyota, Volkswagen, Ford, Porsche, Renault, Mercedes-Benz, BMW, Volvo та інші);
 - Виробники програмного забезпечення (Microsoft, Adobe, Avast); – Виробники продуктів харчування (Coca-cola, PepsiCo, Lindt, інші);
 - Заклади громадського харчування (Starbucks, McDonald`s);
 - Виробники одягу та аксесуарів (Nike, Hugo Boss, Zara, Puma та інші).
4. Росію відсторонили від участі в Євробаченні, ФІФА заборонило матчі на території РФ та використання російської символіки. Формула-1 скасувала турнір в Сочі та заборонила трансляцію на території Росії [40, с. 103].

Проте залишилися компанії, які відмовилися виходити з російського ринку, серед яких найбільші: Auchan (Ашан); Huawei; Metro; Raiffeisen Bank International; Danone; Nestle; Unilever; Procter and Gamble; Philip Morris; Johnson and Johnson [40, с. 103].

Європейський Союз, як і інші країни, запровадив персональні санкції проти деяких представників Путінського оточення та російських чиновників. Однак ці заходи мають досить обмежений характер – як за кількістю осіб, які потрапили під обмеження, так і за їхньою суттю.

На жаль, такі санкції поки що не мають реального впливу на прийняття рішень у Кремлі. Обсяг обмежень залишається недостатнім, щоб створити серйозний тиск на ключових представників режиму. Більшість із них продовжують вільно переміщатися, користуватися активами та вести бізнес за межами Росії, що значно знижує ефективність таких заходів.

Сучасні санкційні обмеження проти Росії мають наростаючу природу - їхній вплив поступово наростає, а не проявляється одразу. Щоб такі заходи

були дійсно ефективними, потрібно постійно відстежувати їх виконання і блокувати будь-які спроби обійти встановлені правила. Найбільш уразливими у цьому плані є торговельні обмеження, які часто уникають через різні схеми посередництва та "сірі" логістичні маршрути.

Якщо говорити про фінансові обмеження, то вони дійсно показують себе набагато результативнішими, особливо на початкових етапах. Їхня сила полягає в кількох ключових моментах: вони швидко вводяться завдяки добре відпрацьованій системі фінансового контролю, їх набагато складніше обійти. Знайти альтернативні джерела фінансування - надзвичайно складна задача. Крім того, такі санкції автоматично стримують потенційних інвесторів з інших країн.

Вже зараз можна побачити конкретні наслідки санкційної політики ЄС, США та інших міжнародних партнерів: різке скорочення іноземних капіталовкладень, втрату доступу до світових фінансових інститутів, суттєве зменшення обсягів експорту та імпорту, а також серйозні обмеження для представників російської владної верхівки.

Однак це не призведе до миттєвого економічного краху. Російська економіка продовжує працювати, знаходячи нові способи існування в цих умовах. Вона знаходить альтернативних торгових партнерів і нові ринки збуту. Хоча її адаптаційні можливості обмежені, вони все ж дозволяють відтягнути повномасштабну кризу.

Щоб санкції діяли максимально ефективно, потрібен цілісний і послідовний підхід: тривалий період їх застосування, єдність міжнародної спільноти, регулярне оновлення санкційних переліків і постійний аналіз їхнього впливу. Тільки така комплексна стратегія може призвести до досягнення поставлених політичних цілей.

Також, від моменту початку російської агресії у 2014 році світові держави поступово впроваджують механізми притягнення винних до відповідальності. Ця робота ведеться одночасно у кількох міжнародних інстанціях, кожна з яких

виконує свою особливу функцію у фіксації злочинів та захисті прав постраждалих.

Перші судові позови з'явилися невдовзі після окупації Криму. Наприклад, у 2017 Україна звернулася до Міжнародного суду ООН з вимогами притягнути Росію до відповідальності за підтримку тероризму на Донбасі та утиски кримськотатарського народу. Хоча розгляд справ триває досі, важливим досягненням стало підтвердження юрисдикції суду у 2023 році. Одночасно Європейський суд з прав людини приймає численні скарги від українців, які стали жертвами російської агресії.

Ситуація різко змінилася після лютого 2022 року. Міжнародний кримінальний суд, до юрисдикції якого Україна добровільно приєдналася ще у 2015 році, значно активізував свою роботу. Справжньою сенсацією стало рішення від березня 2023 року про арешт Путіна та його уповноваженої з питань дітей за організацію вивезення українських неповнолітніх. Вперше в історії діючий керівник держави-члена Ради Безпеки ООН отримав міжнародний ордер на арешт.

Окремо варто згадати про ідею створення спеціального трибуналу для розгляду злочину агресії. На відміну від інших інстанцій, він міг би безпосередньо оцінювати сам факт розв'язання неспровокованої війни. Хоча цю ініціативу підтримали провідні демократичні країни, її реалізація ускладнюється через необхідність узгодження позицій між багатьма державами.

Значну роботу проводить і спеціальна комісія ООН, яка вже зафіксувала численні випадки порушень: від масових розстрілів цивільних до систематичного застосування тортур. Зібрані ними свідчення стануть важливою основою для майбутніх судових процесів.

Не менш важливі процеси відбуваються на національному рівні. Німецький суд вже засудив російського військового за звірства в Бучі, а в інших європейських країнах готуються подібні справи. Всередині України

також тривають численні судові розгляди щодо колабораціоністів та осіб, які співпрацювали з окупантами.

Проте шлях до повноцінного правосуддя залишається складним. Головні перешкоди – це правовий імунітет керівників держав, брак ефективних механізмів виконання рішень та відвертий саботаж з боку російської сторони. Кремлівський режим категорично відмовляється визнавати будь-які міжнародні інстанції та перешкоджає збору доказів на окупованих територіях.

Незалежно від цих труднощів, поточні процеси мають величезне значення. Вони створюють безпрецедентну базу доказів російських злочинів, руйнують міф про безкарність кремлівської верхівки та закладають нові принципи міжнародного права. Як відзначають аналітики, навіть якщо реальне покарання винних відбудеться не одразу, сам факт офіційного звинувачення вже суттєво вплинув на світову політику.

Зараз Україні дуже важливо притягнути до відповідальності тих, хто порушує міжнародне гуманітарне право та права людини. Це не лише питання справедливості, а й спосіб запобігти новим злочинам. Існують різні механізми, які допомагають покарати винних у воєнних злочинах, злочинах проти людяності та інших жахливих порушеннях.

По-перше, це національна система правосуддя. Україна має повне право розслідувати злочини, скоєні на її території, і судити тих, хто їх вчинив. Наші правоохоронці, слідчі та суди вже займаються тисячами справ: про вбивства мирних жителів, катування, зґвалтування, насильницькі вивезення людей та інші звірства. Для цього створено спеціальні підрозділи, які збирають докази та готують матеріали до суду. Але через окупацію частини території та масштаби злочинів робота йде дуже складно.

По-друге, міжнародні інструменти. Україна звернулася до Міжнародного кримінального суду, який з 2022 року розслідує воєнні злочини в нашій країні. Вже є перші ордери на арешт російських командирів і навіть вищих посадовців. Це показує, що ніхто не має бути безкарним, навіть якщо він на вершині влади.

Крім того, працює принцип універсальної юрисдикції. Це означає, що будь-яка країна може судити воєнних злочинців, незалежно від того, де вони скоїли злочин. Деякі європейські держави вже почали такі процеси проти російських військових.

Також важливі неурядові механізми. Різні організації, як українські, так і міжнародні, документують злочини: фіксують свідчення постраждалих, збирають докази, допомагають людям отримати правову підтримку. Наприклад, Місія ООН з прав людини постійно публікує звіти про порушення, що стають основою для майбутніх судів.

Отже, справедливості можна досягти різними шляхами: через наші суди, міжнародні інститути та громадський тиск. Головне щоб кожен, хто причетний до жорстокостей, відповів за свої дії. І хоча процес складний, вже є перші результати, які дають надію на покарання винних.

Не можна забувати і про те, як постраждалі можуть отримати грошову компенсацію. Окрім того, що винних треба покарати, не менш важливо, щоб вони відшкодували збитки. Наша держава спільно з іншими країнами розробляє різні способи, як змусити окупанта платити – через міжнародні суди, а також за рахунок заморожених коштів російських чиновників та їхніх підприємств.

Ще один ключовий момент – це збереження пам'яті про скоєні злочини. Коли ми ретельно записуємо свідчення, створюємо меморіали та музеї, ми робимо важливу справу. Це не просто вшанування жертв - це обов'язок перед майбутніми поколіннями, щоб ніхто не насмівся повторити такі жахіття.

Україна разом зі світом прагне покарати винних у жорстокості та насильстві, будуючи безпечне майбутнє. Кожна дія важлива, від судових рішень до вшанування пам'яті. Ми використовуємо всі засоби: закони, фінанси, політику, мораль. Головне не опускати руки і боротися за правду до кінця.

3.3. Перспективи відновлення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах

Україна зараз переживає найскладніші часи - боротьбу з російською агресією. У цих умовах особливо важливо, щоб усі, хто причетний до воєнних злочинів, понесли відповідальність. Міста і села стали свідками страшних речей: вбивств мирних жителів, жорстокого поводження та інших порушень міжнародних законів. Такі дії не можуть залишитися без покарання.

Потрібно не просто записувати ці злочини, а створити справді ефективну систему, яка дозволить їх розслідувати і судити винних. Кожен випадок насильства має бути ретельно зафіксований - це буде основою для майбутніх судових справ. Необхідно показати всьому світу всю жорстокість того, що сталося, щоб усі зрозуміли - покарання є обов'язковим.

Особливо важливо допомагати свідкам і постраждалим. Ці люди часто ризикують своїм життям, щоб розповісти правду. Без їхніх свідчень ми не зможемо досягти справжнього правосуддя. Також потрібно тісно співпрацювати з іншими країнами, тому що багато злочинців намагатимуться сховатися за кордоном.

Відновити справедливість після того, що сталося – це, мабуть, одне з найважчих завдань, з яким стикається наша країна. І тут мова не лише про те, щоб покарати винних, хоча й це дуже важливо. Насправді, це про щось набагато глибше – про те, щоб кожна людина, яка пережила жах війни, відчула, що її страждання не забули, а зло, яке було скоєне, не залишиться без відповіді.

Треба розуміти, що притягнути до відповідальності тих, хто вчинив воєнні злочини – це не проста справа. Наші слідчі вже роблять усе можливе, документуючи кожен випадок, а суди поступово починають розглядати справи. Але самотужки нам не впоратися. Саме тому роль Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних інституцій дуже важлива. Так, це буде довго тому, що злочинів безліч та докази треба збирати дуже ретельно.

Необхідно звернути особливу увагу на постраждалих. Людям потрібне не просто грошове відшкодування за знищені будинки чи втрачене майно. Багато хто потребує психологічної допомоги – адже вони пережили те, що не повинна

переживати жодна людина. І тут важлива кожна деталь: і державні програми, і робота волонтерів, і підтримка від міжнародних організацій.

Не можна забувати і про те, що наша правова система потребує змін. Війна показала, що старі механізми часто не працюють у нових реаліях. Тому реформи в судах, поліції, прокуратурі – це не просто бажання, а необхідність. Система має стати більш ефективною, щоб витримати виклики, з якими ми стикаємося.

Без міжнародної підтримки нам було б значно складніше. Допомога від партнерів – чи то фінансова, чи експертна дає нам можливість рухатися вперед. Саме ця підтримка допомагає збирати докази, вести розслідування та будувати нову, сильнішу систему.

Шлях до справедливості буде довгим. На нас чекає важка робота: тисячі злочинів, які треба розслідувати, спротив з боку тих, хто намагається уникнути покарання, складний вибір між справедливістю і примиренням. Але ми вже бачимо – Україна здатна долати складні виклики.

Наші правоохоронці, суди, волонтери, міжнародні партнери – усі вони роблять те, що має бути зроблено. Крок за кроком, навіть якщо це повільно, ми рухаємося до того, щоб наша країна стала місцем, де панує справедливість, де кожен відчувається захищеним. І хоча повне відновлення займе час, ми не маємо права зупинятися. Бо тільки так можна побудувати майбутнє, якого ми заслуговуємо.

Іноді здається, що процес відновлення затягується назавжди. Але варто згадати: кожен зафіксований факт злочину, кожен судовий вирок, кожна підтримка постраждалого – це не просто пункти у звітах. Це живі історії, які ми разом вписуємо у нашу спільну пам'ять, щоб ніколи більше не допустити подібного жаху.

Справедливість – вона не десь там, у минулому. Вона тут, поруч. У нових стінах для родини, що втратила дах над головою. У якісному лікуванні для пораненого захисника. У відродженні зруйнованого села, де знову сміються діти.

Звичайно, масштабні проекти важливі: відбудова цілих міст, оновлення законів. Але справжні зміни починаються з простих речей: коли людина відчуває себе в безпеці біля власного дому, коли з'являється віра в завтрашній день, коли кожен розуміє – його голос, його дії теж формують ту країну, в якій ми живемо.

Щоб досягти справедливості, потрібно докласти чимало зусиль. Перший крок – ретельне розслідування. Слідчі мають зібрати докази, знайти свідків, проаналізувати кожен факт. Це складно, особливо коли мова йде про зону бойових дій, де багато що зруйновано, а люди бояться говорити. Але без цього не може бути мови про справжнє правосуддя.

Суд над воєнними злочинцями може відбуватися як в Україні, так і на міжнародному рівні. Важливо, щоб процес був чесним і неупередженим – обвинувачений має право на захист, але й жертви мають отримати гарантії, що правда вийде на поверхню.

Покарання може бути різним – від ув'язнення до інших форм відповідальності. Головне, щоб воно відповідало тяжкості злочину. Важливо, щоб суспільство зрозуміло: такі дії неприйнятні, і кожен, хто їх скоїв повинен понести за це відповідальність.

Забезпечення справедливості та відповідальності є основною метою розслідування воєнних злочинів, що також допомагає відновити права постраждалих та запобігти майбутнім порушенням. Це невід'ємна складова зміцнення верховенства права. Незважаючи на наявність базових механізмів в українському законодавстві, вони вимагають суттєвого доопрацювання. Існуючі виклики включають недостатню чіткість у класифікації злочинів, розбіжності з міжнародними нормами, брак належної підготовки слідчих і прокурорів, а також ненадійний захист учасників судового процесу [14, с. 99].

Учасники правових процесів – правоохоронці, свідки та потерпілі – перебувають під значними фізичними, психологічними та соціальними загрозами. Отже, українська система правосуддя має пріоритетно забезпечити їхню безпеку та підтримку.

Невід'ємною складовою прогресу є залучення міжнародного досвіду та співпраця з такими інституціями, як Міжнародний кримінальний суд. Це допоможе підвищити якість розслідувань, впровадити передові практики та гарантувати відповідність міжнародним стандартам. Ліквідація прогалин у національній системі та приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних норм забезпечить ефективне досудове розслідування воєнних злочинів, утвердить справедливість і зміцнить довіру до вітчизняної правової системи [14, с. 99-100].

Тільки так, крок за кроком реформуючи систему і непохитно дотримуючись закону, ми зможемо досягти двох важливих речей. По-перше, гарантувати, що кожен злочинець відповість за свої дії. По-друге – і це ще важливіше – створити суспільство, де такі жахіття вже ніколи не стануться. Де справедливість буде не просто ідеєю, а щоденною реальністю для кожного громадянина.

Висновки до розділу 3

Війна в Україні стала справжньою перевіркою на міцність не лише для нас, але й для всього світу. Коли подивишся на ті жахіття, що відбуваються, розумієш – це виклик усьому людству. Звірства, яких ми не бачили десятиліттями, тепер стали нашою повсякденністю. І найстрашніше – тисячі звичайних людей, чиї права порушуються, чиї життя руйнуються на очах у всього світу.

У нас всередині країни вже зроблено чимало. Наші слідчі, прокурори та судді щодня риються у тисячах справ, намагаючись документувати кожен злочин. Але ми ж розуміємо – самі ми не впораємось. Ось чому так важливо, щоб світ нарешті прокинувся і почав діяти.

Ми бачимо реальні дії від усього світу: міжнародні санкції, які боляче б'ють по російській економіці; розслідування МКС, де почали розглядати

справи проти самих верхів кремлівської влади; політична ізоляція країни-агресора. Це вже не просто слова, а конкретні механізми впливу.

Але ми не можемо зупинятися на досягнутому. Перед нами ще довгий шлях. Потрібно реформувати нашу правову систему, щоб вона могла ефективно працювати з такими масштабними злочинами. Потрібно вдосконалювати міжнародні механізми, щоб вони діяли швидше та ефективніше. І, найголовніше, потрібно створити таку систему, де кожен злочинець – від солдата до генерала – почне реально боятися відповідальності.

Зараз ми будуємо систему, яка поєднує зусилля українських правоохоронців і міжнародних експертів. Це не просто формальність – кожен задокументований випадок, кожне свідчення, кожна фотографія стають тими цеглинками, з яких складається правосуддя. Особливо важливо не забувати про тих, хто вижив, але втратив усе – їм потрібні не лише гроші, а й підтримка, щоб знову навчитися жити.

Щоб досягти справжньої справедливості, треба змінювати саму систему. Тому зараз відбуваються реформи в законах, готується нове покоління слідчих, створюються механізми захисту для свідків. Співпраця з міжнародними організаціями дає нам доступ до світового досвіду та додаткових ресурсів.

Це буде довго та складно, але Україна вже на цьому шляху. Тільки так можна створити справді безпечну Україну, де такі трагедії більше ніколи не повторяться.

ВИСНОВКИ

Російсько-українська війна, що триває, є не лише збройним конфліктом, а й грубим і систематичним порушенням основоположних прав і свобод людини, закріплених у Загальній декларації прав людини. Цей важливий документ, що з'явився після жахливої Другої світової війни, мав би захищати людей і гарантувати їм безпеку.

Декларація прав людини, прийнята у 1948 році, стала відповіддю на звірства минулого століття. Її історія прийняття – це шлях від хаосу до спроби встановити універсальні стандарти, що обмежуватимуть державний свавіль та захищатимуть індивіда. Структура Декларації, що складається з 30 статей, охоплює широкий спектр прав: від права на життя та свободу до соціально-економічних та культурних прав. Основні принципи та положення, такі як рівність, недискримінація, невід'ємність прав, є фундаментом міжнародного правопорядку. Проте, як показує досвід російсько-української війни, виклики у реалізації прав людини залишаються колосальними, особливо коли агресор свідомо ігнорує міжнародне право та гуманітарні норми.

Другий розділ дослідження безпосередньо занурює нас у жорстоку реальність порушень Декларації під час російсько-української війни. Кожен пункт цього розділу – це черговий доказ цинічного нехтування міжнародним правом.

Порушення права на життя – це найочевидніше і найжахливіше злочинне діяння. Вбивства цивільного населення, свідоме руйнування міст, що перетворює їх на руїни, воєнні злочини проти беззахисних, масові розстріли та тортури, руйнування інфраструктури, що позбавляє людей життєво важливих ресурсів, – все це є прямим посяганням на фундаментальне право на життя, закріплене у статті 3 Декларації прав людини. Міжнародні організації, правозахисні групи та журналісти щодня фіксують ці злочини, збираючи докази для майбутніх судових процесів.

Не менш руйнівними є порушення соціально-економічних прав. Війна викликала безпрецедентну гуманітарну катастрофу, змушуючи мільйони людей шукати притулку та допомоги. Руйнування житла, перетворення цілих міст на непридатні для життя зони, призвело до масового переселення та внутрішньої міграції.

Втрата роботи та джерел доходу занурила тисячі родин у бідність, позбавивши їх можливості забезпечувати себе та свої сім'ї. Доступ до медичної допомоги, базового права кожної людини, став привілеєм у зонах бойових дій, де лікарні зруйновані, а медичний персонал працює на межі своїх можливостей. Ці порушення безпосередньо впливають на права, закріплені в статтях 22-25 Декларації, що стосуються соціального забезпечення, праці та гідного рівня життя.

Особливо болючою є тема порушення прав дітей. Майбутнє нації, її найвразливіша частина, стала жертвою агресії. Викрадення, незаконне вивезення до Росії тисяч українських дітей – це не лише грубе порушення міжнародного права, а й акт геноциду, спрямований на знищення української ідентичності. Вплив війни на фізичне та психічне здоров'я дітей є руйнівним. Вони втрачають батьків, домівки, можливість навчатися, а їхні душі та тіла несуть на собі невиліковні шрами війни.

Незважаючи на розмах злочинів, міжнародна спільнота не стоїть осторонь. Третій розділ присвячений механізмам захисту та відновлення прав людини в умовах цієї війни.

Реакція міжнародної спільноти та механізми захисту прав людини були швидкими та рішучими. Міжнародні організації, такі як ООН, Рада Європи, Міжнародний кримінальний суд, активно документують злочини, закликають до відповідальності та надають гуманітарну допомогу.

Санкції, міжнародні судові процеси та механізми відповідальності є ключовими інструментами для тиску на агресора. Економічні санкції, запроваджені країнами-союзниками, мають на меті послабити агресивний потенціал Росії. Міжнародний кримінальний суд вже видав ордери на арешт, а Міжнародний суд ООН розглядає справи щодо порушення Росією міжнародного права. Крім того, створення спеціальних трибуналів та комісій для розслідування воєнних злочинів та злочину агресії активно обговорюється на міжнародному рівні.

Перспективи відновлення справедливості та покарання винних у воєнних злочинах є складними, але життєво важливими. Це довготривалий процес, що вимагатиме консолідованих зусиль міжнародної спільноти, неухильної підтримки України та непохитної волі до притягнення до відповідальності всіх, хто винен у звірствах. Відновлення справедливості передбачає не лише покарання винних, а й відшкодування збитків, відбудову зруйнованих територій та надання психологічної підтримки постраждалим.

Підсумовуючи, дослідження підтвердило, що Декларація прав людини залишається актуальним документом, який визначає стандарти захисту прав людини у сучасному світі. Проте російсько-українська війна показала, що міжнародна система захисту прав людини потребує серйозного вдосконалення для ефективного протистояння масовим порушенням. Подолання наслідків війни та відновлення справедливості вимагатиме тривалої системної роботи як на національному, так і на міжнародному рівні, а також консолідації зусиль усіх демократичних держав світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алмаші І.М. Загальна Декларація прав людини ООН як джерело конституційного права України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2015. Т. 1, вип. 32. С. 92–97. (ПРАВО).
2. Галицька-Дідух Т. Діти під час війни: психологічні наслідки та програми реабілітації після війни в Україні (історична ретроспектива 2014 р. – дотепер). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 1, вип. 67. С. 60–65. URL: https://www.aphnjournal.in.ua/archive/67_2023/part_1/7.pdf
3. Джуган В.О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. вип. 6. С. 63–67. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/12.pdf
4. Журавльова А. М. Права людини як основа сучасного розвитку права в Україні. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 1/2 (29/30) 2016.
5. Канєнберг-Сандул О.К. Порушення прав людини в умовах військової агресії РФ проти України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Т. 1. С. 531–533. URL: http://lsej.org.ua/1_2023/122.pdf
6. Капітоненко М. Антиросійські санкції: інструмент впливу чи демонстрація безсилля?. *Міжнародний центр перспективних досліджень*. С. 20. URL:

https://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_sankcii_a5_ukr_6_.pdf

7. Качмар М.З. Особливості реалізації права на медичну допомогу в умовах воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. вип. 7. С. 130–132. URL: http://lsej.org.ua/7_2024/32.pdf
8. Ключко Л., Бедрій Є., Хабусев Є. (2024). Військовий урбіцид проти України. *Часопис соціально-економічної географії*, 36, 83-93. URL: <file:///C:/Users/38097/Downloads/24461-Article%20Text-47302-2-10-20241007.pdf>
9. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
10. Корнієнко М. В., Сухарева А. О. Дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану: роль поліцейських ювенальної превенції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. Т. 3. С. 9–13. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2023/3/2.pdf>
11. Коруц У.З. Розслідування міжнародним кримінальним судом воєнних злочинів Росії в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2023. Т. 34, вип. 73. С. 171–176. (Юридичні науки). URL: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/2_2023/28.pdf
12. Крет О. В., Крет Р. М., Вівчар І. В. Вплив російсько-української війни на глобальну систему міжнародної безпеки: виклики та перспективи. *Актуальні проблеми політики*. 2024. вип. 74. С. 158–168. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/74_2024/22.pdf
13. Кузенко У. І. Загальна декларація прав людини як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право..* 2020. вип. 9. С. 36–42.
14. Лабенок А.О., Осипенко І.П. Досудове розслідування воєнних злочинів в Україні: стандарти, ризики для особистого життя і здоров'я. *Науковий*

вісник Ужгородського Національного Університету. 2024. вип. 86. С. 95–100.(ПРАВО).

URL:<https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/15-4.pdf>

- 15.Левченко В.В., Луценко О.В. Вплив військових подій на психічне здоров'я дітей. *Психологія особистості*. 2023. вип. 50. С. 85–92. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2023/50-2023/15.pdf>
- 16.Литвин О. Л. Особливості надання медичної допомоги в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. вип. 1. С. 82–85. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v1_2022/17.pdf
- 17.Максимович Р.О. Трансформація соціальних держав внаслідок військових конфліктів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. вип. 2. С. 1219–1224. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/186.pdf>
- 18.Малетова О.С., Тригуб О.М. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 765–769. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/129.pdf>
- 19.Медичний менеджмент [Електронний ресурс] : зб. наук. ст. студ. заоч. форми навч. / відп. ред. А. М. Бідюк. – Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. – 65 с.
- 20.Міжнародні злочини, вчинені Росією проти України. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/82c8f87d-3262-41d9-a721-6a81cee94f21/content>
- 21.Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України / Бобровицький А. та ін. ; ред. Паламарчук М. Київ, 2023. 76 с. (Міжнародні відносини).
- 22.Міщенко В.С. Повоєнне відновлення України на засадах соціальної справедливості (Економіко-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. вип. 10. С. 266–268. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/63.pdf

23. Ногас Н. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. 4(32). С. 132—136.
24. Оцінка ризиків критичній інфраструктурі України в умовах російської військової агресії / Іванюта С. П., Панов Є. М., Іваненко О. І., Гапон С. В. *Bulletin of National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» Series «Chemical Engineering, Ecology and Resource Saving»*. 2024. Т. 2. С. 47–61. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/cef3c641-38b1-43a9-a900-489b8fc35489/content>
25. Поводження з військовополоненими та особами, які припинили участь у воєнних діях, в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2024-06/23-03-24-ukraine-thematic-report-pows-ukr.pdf>
26. Порухення прав дітей з України, що вивезені до Росії та Білорусі у результаті російської військової агресії. *Adcmemorial*. URL: <https://adcmemorial.org/uk/novina-uk/porushennya-prav-ditej-z-ukra%D1%97ni-shho-vivezeni-do-rosi%D1%97-ta-bilorusi-u-rezultati-rosijsko%D1%97-vijskovo%D1%97-agresi%D1%97/>
27. Проблеми захисту конституційних прав і свобод громадян України під час врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. Анотація URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-05/konf_Dondas-157ee.pdf
28. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини. Київ : Вид-во «ФОРМ Големб. О.О.», 2018. 364 с.
29. Реакція країн світу на військову агресію РФ в Україні. *Infolight*. URL: <https://infolight.org.ua/content/reakciya-krayin-svitu-na-viysvkovu-agresiyu-rf-v-ukrayini>
30. Реньов Є.В. Актуальні питання міжнародно-правового захисту прав дитини під час збройних конфліктів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. Т. 2. С. 396–398. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2025/95.pdf

- 31.Ромців О. Міжнародно-правові механізми захисту прав та свобод людини в умовах війни: практика ЄСПЛ. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. С. 169–172. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/31.pdf>
- 32.Росія зруйнувала сотні тисяч житлових об'єктів в Україні за час повномасштабного вторгнення. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/consmarket/skilki-zhitla-zruynuvala-rosiya-v-ukrajini-za-chas-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-50500032.html>
- 33.Росія стала найбільш санкціонованою державою у світі. URL: https://varta1.com.ua/news/rosiya-stala-naybilsh-sankcionovanoyu-derzhavoyu-u-sviti_342296.html
- 34.Руйнування Українських лікарень у цифрах: за час повномасштабної війни РФ пошкодила 1938 та зруйнувала ще 297 об'єктів Українських медзакладів. URL: <https://moz.gov.ua/uk/rujnuvannya-ukrayinskih-likaren-u-cifrah-za-chas-povnomasshtabnoyi-vijni-rf-poshkodila-1938-ta-zrujnuvala-she-297-ob-yektiv-ukrayinskih-medzakladiv>
- 35.Сенчук І. І. Механізм захисту прав людини: актуальні проблеми дослідження. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. Харків, 2019. С. 189–191. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/93.pdf
- 36.Топ країн, щодо яких запроваджено найбільшу кількість санкцій. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/01/28/infografika/polityka/top-krayin-shhodo-yakux-zaprovadzheni-najbilshu-kilkist-sankcij>
- 37.Шаров О. Економіка ЄС: санкцій проти Росії та їхній зворотний вплив. *Журнал Європейської Економіки*. 2015. Т. 14, вип. 2. С. 166–182. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13303/1/%d0%a8%d0%b0%d1%80%d0%be%d0%b2%20%d0%9e..pdf>
- 38.Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини. Київ : Вид-во «ФОРМ Големб. О.О.», 2018. 168 с.

- 39.Шурак Н.І. Міжнародний механізм захисту прав і свобод людини і громадянина. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/02/552.pdf>
- 40.Щигельська Г., Вальорний Р. Економічні санкції проти Росії: масштаби та ефективність. С. 101–104. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/37906/2/MCTD_2022_Shchyhelska_H-Economic_sanctions_101-104.pdf
- 41.Як війна Росії проти України змінила світ. Niss. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-viyna-rosiyi-proty-ukrayiny-zminyla-svit>
- 42.Як накопичений за час великої війни стрес зараз проявляється у дітях: опитування психологів. Voices. URL: <https://voices.org.ua/news/yak-zminylysia-problemy-ditey-za-chas-povnomasshtabnoi-viyny-opytuvannia-psykholohiv>.
- 43.Як Україна відповідає на житлову кризу? Розбираємось із програмами та ініціативами. Hmarochos. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2025/02/10/yak-ukrayina-vidpovidaye-na-zhytlovu-kryzu-rozbyrayemos-z-programamy-ta-inicziatyvamy/>
- 44.Ярмол Л., Карпюк А. Порушення прав дитини в умовах війни в Україні. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. 2022. Т. 4. С. 96–105. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29699/17.pdf>